

Jos Monballyu

Heksenvervolgingen in Poperinge (1650-1677)

HEKSENVERVOLGINGEN IN EUROPA, BELGIË EN HET GRAAFSCHAP
VLAANDEREN

Tussen de historici die onlangs hebben geschreven over heksenvervolgingen in het Oude Europa, bestaat er onenigheid over het aantal vervolgingen dat toen plaatsvond. Terwijl sommige het aantal vervolgden op 100.000 schatten, waarvan 50.000 eindigden op de brandstapel, hebben anderen het over 60.000 vervolgden, waarvan men er 30.000 verbrandde¹. Ook het aantal vervolgden in onze gewesten blijft betwist. Zo schatte Dries Vanysacker het aantal personen dat omwille van hekserij de vuurdood onderging in de Zuidelijke Nederlanden in 2004 op 922², maar zeven jaar had hij het, samen met Eric Aerts, over 2792 tot 3892 executies³. Wijzelf telden in het Vlaamssprekend gedeelte van het graafschap Vlaanderen (Vlaanderen flamingant) 631 vervolgden, waarvan er 206 de vuurdood stierven en 24 in de gevangenis overleden ten gevolge van tortuur of een andere onmenselijke behandeling.

Dat de schattingen zo uiteenlopen is niet verwonderlijk. Zo bepaalt bijna niemand van bovengenoemde historici wat zij juist onder een heksenvervolging verstaan en kwalificeren zij bijgevolg ook ‘*iniurie*’-vervolgingen wegens het verwijt van een heks

1 B. LEVACK, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, Londen, 1987, p. 21; W. BEHRINGER, *Witches and Witch-hunts*, Cambridge, 2004, p. 156-157.

2 D. VANYSACKER, ‘Het aandeel van de Zuidelijke Nederlanden in de Europese heksenvervolging (1450-1685)’, in: *Trajecta. Tijdschrift voor de geschiedenis van het katholieke leven in de Nederlanden*, 9 (2004), p. 329-349.

3 E. AERTS & D. VANYSACKER, *Hekserijbestrafing met twee snelheden. Peilen naar geografische verschillen in de Zuidelijke Nederlanden*, in: M. DECALUWE, V. LAMBERT & D. HEIRBAUT (red.), *Inter amicos. Liber amicorum Monique Van Melkebeek* (Iuris Scripta Historica, XXVI), Brussel, 2011, p. 325.

te zijn⁴ of strafvervolgingen wegens rituele magie⁵ als heksenvervolgingen, hoewel die twee soorten vervolgingen helemaal niet op uit waren om iemand te straffen die omging met de duivel of met diens hulp schade berokkende aan zijn medemensen, zijnde de twee feiten die typisch zijn voor een heksenvervolging. Van de andere kant zijn - ten minste volgens ons - niet enkel de vervolgingen voor deze twee laatste feiten die eindigden op de vuurdood, maar ook deze die afliepen met een vrijspraak, een verbanning, een vrijlating onder 'cautie juratoire' of 'cautie fideijussoire', een gerechtelijk vooronderzoek⁶, een ondervraging van de verdachte en een overlijden van de verdachte tijdens de tortuur of in de gevangenis, heksenvervolgingen.

Verder moet men er rekening mee houden dat veel archiefstukken die ons konden inlichten over heksenvervolgingen in de loop van de eeuwen door brand, vocht of een andere verwaarlozing verloren zijn gegaan. Dit is het geval voor Poperinge waar voor de periode dat er in de Zuidelijke Nederlanden heksenvervolgingen plaatsvonden (1450-1685)⁷, nog alleen losse 17de-eeuwse stukken te vinden zijn in één kartonnen doos met als opschrift. 'Bijgeloof en toverij'⁸. Aan de hand van dit schaarse bronnenmateriaal is niet

- 4 Zie bijv. W. TILLIE, 'Tovenares actief in Poperinge', in: *Aan de Schreve. Heemkundig tijdschrift voor Poperinge en omstreken*, 17 (1987), p. 21-22. Technisch gezien waren deze vervolgingen meestal processen tussen twee particulieren en strekten zij ertoe om van de verweerder een 'amende honorable' (het publiek intrekken van het verwijt) en een 'amende profitable' (geldsom wegens de morele schade) te verkrijgen. Een gerechtsofficier (baljuw, amman, meier) kon van ambtswege ook een dergelijke (civiele) vervolging instellen en de 'amende profitable' hield dan een geldsom in voor de morele schade aan de gemeenschap. Voor een nader begrip van deze iniurie-vervolgingen in Poperinge, raadpleegt men het best de *Costumen van Poperinge* (1620), XVII, artikel 1-5.
- 5 Strafvervolgingen waarbij een gerechtsofficier vorderde dat iemand werd gestraft omdat hij anderen oplichtte door met bijgelovige praktijken te proberen mensen of dieren te genezen, gestolen of verloren voorwerpen te vinden of de toekomst te voorspellen. Ook in de 18de en 19de eeuw vindt men nog zulke vervolgingen! Voor het onderscheid tussen heksen- en magievervolgingen zie: J. MONBALLYU, 'De houding van de rechters tegenover de hekserij in de Zuidelijke Nederlanden tijdens de 15de tot de 17de eeuw', in: *Standen en Landen*, 86 (1987), p. 23-27.
- 6 Meer over deze begrippen bij: J. MONBALLYU, 'De hoofdlijnen van de criminele strafprocedure in het graafschap Vlaanderen (16de tot 18de eeuw)', in: C. VAN RHEE, F. STEVENS & E. PERSOONS, *Voortschrijdend procesrecht. Een historische verkenning*, Leuven, 2001, p. 89.
- 7 VANYSACKER, 'Het aandeel', p. 340-345.
- 8 POPERINGE, *Stadsarchief*, Oud archief, 494. Alle archiefstukken waarnaar hierna

te bepalen hoeveel heksenvervolgingen er in Poperinge plaatsvonden, wanneer die gebeurden, hoe die verliepen en wie er zoal bij betrokken was. We hebben enkel gegevens over zeven heksenvervolgingen die plaatsvonden tussen 1650-1677 en het zijn deze gegevens die in dit artikel worden ontleed⁹.

DE HEKSENERVOLGING TEGEN MAIJE LUPAERS (1650-1651)

De oudste heksenvervolging waarover voor Poperinge gegevens beschikbaar zijn vond plaats tussen augustus 1650 en maart 1651 en was gericht tegen ene Maije Lupaers¹⁰, weduwe van Adriaen Van Damme. Volgens de schaarse gegevens die we hierover kennen¹¹ was Maije een zwakzinnige vrouw die leefde van aalmoezen die ze van deur tot deur bijeen bedelde.¹² Aan de Poperingenaren vertelde ze soms dingen die elk gezond verstand te buiten gingen, bijv. dat zij ging trouwen met de griffier van Poperinge, die haar op haar trouwdag zou laten rondrijden in een mooie koets. Zij liep soms rond terwijl zij luid tegen zichzelf praatte of aan het lamenteren was.

Enige inwoners van Poperinge verdachten haar van hekserij en dienden daarom een klacht tegen haar in bij baljuw Lodewijk Makeblijde. Die maakte de klacht over aan de burgemeester en schepenen van Poperinge, die haar in augustus 1650¹³, na een gerechtelijk vooronderzoek, lieten aanhouden en opsluiten in de ge-

verwezen wordt, komen uit die doos. In die doos steken dan nog een groot aantal *iniurie*-vervolgingen wegens het verwijt van hekserij.

- 9 Een eerste aanzet is te vinden in het artikel van W. TILLIE & H. VANDENBERGHE, 'Hekserij en heksenproces te Poperinge', in: *Aan de Schreve. Heemkundig tijdschrift voor Poperinge en omstreken*, 7 (1977), ongepagineerd. (n.v.d.r) Zie ook de bijdrage van J.MONBALLYU, 'De terechtstelling van een duivelse moordenaar op 23 februari 1673 in Poperinge' in ons vorig nummer, p. 177-184.
- 10 In de archiefstukken ook wel vermeld als Lipaers of Luupaers. Misschien is dit, zoals ook Lupaers, een verschrijving van de naam Luypaers.
- 11 Over die vervolging zijn er alleen zijdelings gegevens te vinden in de dossiers tegen Vegherijne en Cathelijne Van Beddelem.
- 12 Haar leeftijd, woonplaats en verdere familiale situatie zijn nergens te vinden.
- 13 '*Terminus a quo*': tijdens een confrontatie met Vegherijne Van Beddelem op 30 oktober 1650 beweerde Maije dat zij nog op de laatste feestdag van Maria Magdalena (22 juli) gerechten at bij Vegherijne en Cathelijne Van Beddelem. '*Terminus ad quem*': Cathelijne Van Beddelem werd op 7 september 1650 aangehouden op grond van de informatie die Maije Lupaers over haar aan de burgemeester en schepenen van Poperinge had verschaft.

vangenis. Gedurende de ondervraging die kort daarna plaatsvond verklaarde zij aan de burgemeester en schepenen dat zij al meer dan tien jaar in goede verstandhouding leefde met de familie Van Beddelem, die woonde op de Edewaerthoek in Poperinge en bestond uit de zusters Vegherijne, Cathelijne, Maijken, Jacquemijne en Christijne Van Beddelem en hun broer Michiel Van Beddelem. Vegherijne Van Beddelem gaf haar soms een aalmoes.

Op een dag lieten Vegherijne Van Beddelem en haar zus Christijne Maije binnenkomen in hun woning en vroegen haar of ze het niet beu was om arm te zijn. Maije Lupaers antwoordde dat dat inderdaad zo was en onmiddellijk kwam er uit een belendende kamer een man die in het blauw gekleed was en ook aan Maije vroeg of ze het niet beu was om arm te zijn. Maye antwoordde ook nu bevestigend en daarop beloofde die man, die later een duivel bleek te zijn, haar om haar geld te geven om nieuwe klederen te kopen en al wat zij nodig had voor haar kinderen. Zij moest hem wel eerst zelf beloven dat zij al zijn bevelen zou uitvoeren. Maije deed dat en korte tijd daarna leerde Vegherijne Van Beddelem haar de kunst aan om mensen en dieren te betoveren. Vegherijne Van Beddelem betoverde zelf Adriaen Van Damme, de man van Maije Lupaers, omdat hij Maije geregeld sloeg. Door die betovering was Adriaen Van Damme lange tijd ziek. Hij genas alleen nadat Vegherijne Van Beddelem hem had behandeld op een manier die Maije niet mocht weten en die in ieder geval niet bestond in het innemen van medicamenten.

Tijdens haar ondervraging bekende Maije Lupaers ook dat zij met de zusters Van Beddelem soms 's nachts in een ronde danste. Zij deed dat onder meer op Sint-Jan (24 juni 1650) in een driehoek voor de omheining van de hofstede van Maijken Van Beddelem. Maije Lupaers arriveerde er om tien uur 's avonds en Vegherijne greep haar meteen bij de hand en verplichtte haar hierdoor om mee te dansen. Een duivel in de gestalte van een mannetje die zich Hansken heette, stond toen in het midden van de kring en speelde er zacht op een vedeltje opdat men de muziek niet al te ver zou horen. Toen hij wat uitrustte, zong elk van de danseressen een liedje om het dansplezier voort te zetten. Voor de duivel brandde er een kaarsje zodat hij de danseressen kon zien. Maijken Van Beddelem

haalde bier uit haar woning waarvan iedereen dronk. Nadat zij wat gedanst hadden maakte Hansken van alle deelnemers het ge-laat zwart. Het gezicht van de vrijgezellen, zoals Christijne Van Beddelem, maakte hij wat zwarter dan dat van de gehuwde perso-nen. Om 11 uur 's nachts zonderde Maije Lupaers zich af van de an-deren. Toen zij terugkwam, gaf de duivel haar een pak slaag omdat zij zonder zijn toestemming was vertrokken.

Het hele gezelschap danste ook bij de hofstede van Vegherijne Van Beddelem en een andere keer voor de hoeve van Cathelijne Van Beddelem. Tijdens dat dansen trappelden zij het onderliggende gras in de aarde, wat de burenen 's anderendaags opmerkten. Op de maandagavond voor de Maria-omwegang in 1650 danste Maije Lupaers met de zusters Van Beddelem en enkele andere personen eerst rond de lindeboom die stond voor een herberg ('De Leene') en later voor de hofstede van Cathelijne Van Beddelem. Na deze dansen gaf iedereen, behalve Maije Lupaers die hiervoor te arm was, tien stuivers aan de duivel die voor hen gemusiceerd had. Daarna vloog iedereen weg naar zijn woning. Maije Lupaers bleef alleen achter met Cathelijne Van Beddelem. Samen gingen zij naar de woning van Cathelijne, waar Maije een boterham met wat kaas at en wat bier dronk.

De griffier van Poperinge noteerde die verklaringen en baljuw Makeblijde maakte er gretig gebruik van om tegen de zusters Van Beddelem een gerechtelijk vooronderzoek te starten, waarin de burgemeester en schepenen getuigen verhoorden. Op vraag van de baljuw lieten de burgemeester en schepenen daarna op 7 september 1650 Vegherijne en Cathelijne Van Beddelem aanhouden en in de gevangenis van Poperinge opsluiten. Korte tijd later ondervroegen zij hen over de verklaringen die Maije Lupaers over hen had afge-legd. Zowel Vegherijne als Cathelijne Van Beddelem ontkenden ten stelligste al wat Maije Lupaers over hen beweerd had.¹⁴

In de gevangenis van Poperinge bekende Maije Lupaers einde ok-tober 1650 aan Jan Blicck, een medegevangene, een reeks wanda-

14 Zie hierover verder in de volgende punten.

den die zij gepleegd had samen met Vegherijne Van Beddelem. Toen de burgemeester en schepenen dit hoorden, verhoorden zij op 30 oktober 1650 eerst Jan Blicck en vervolgens Maije Lupaers. Daarna confronteerden zij Jan Blicck met Maije Lupaers en Maije Lupaers met Vegherijne Van Beddelem.

Tijdens die confrontatie bevestigde Maije al wat zij aan Jan Blicck had verteld en voegde er nieuwe feiten aan toe. In het huis van de zusters Van Beddelem had zij jaren geleden een geest ontmoet die alleen een hemd aanhad en eruit zag als een halve duivel. Die duivel vroeg haar of ze het niet beu was arm te zijn en beloofde haar dat zij geen gebrek meer zou lijden als zij al zijn betoveringsopdrachten uitvoerde. Vegherijne Van Beddelem was op de hoogte van die ontmoeting en ontmoette toen ook die duivel. Maijes echtgenoot, Adriaen Van Damme, had soms ruzie met haar en sloeg haar omdat zij te vertrouwelijk omging met Vegherijne Van Beddelem die de reputatie had van een heks. Tijdens haar confrontatie met Vegherijne riep Maije haar heel kwaad toe: 'Ei, Ei, Vegherijne waarom loochen jij dat nu? Jij weet toch heel goed dat het waar is!'. De burgemeester en schepenen vroegen Maije Lupaers ook of zij in de woning van Vegherijne Van Beddelem 'goede sier had gemaakt'. Maije beaamde dat en voegde eraan toe dat zij dat het laatst deed op de feestdag van Maria Magdalena (22 juli 1650). Zij verorberde toen meerdere gerechten.

Volgens een proces-verbaal van 26 maart 1651 opgemaakt in het kader van de heksenvervolging tegen Vegherijne Van Beddelem, was Maije Lupaers op die dag al gestorven. Tijdens diezelfde vervolging bevestigden ene Maijken Hallijnck op 26 juli 1651 en ene Janne Maes op 29 juli 1651 dit overlijden. Zij voegden eraan toe dat Maije nog na haar dood in de gevangenis 'een sententie had onderstaen' en later 'wert gheusticieert'. Dit laatste vinden we ook terug in de 'reprochen'¹⁵ die baljuw Makebljide op 2 september 1651 indiende in het proces tegen Cathelijne Van Beddelem. De baljuw had het over het feit dat de burgemeester en schepenen Maije's lijk hadden laten 'executeren'. Hiermee bedoelde hij dat de burgemeester en sche-

15 Bezwaren tegen bewijzen van de tegenpartij.

penen toen Maije Lupaers, ondanks haar dood, schuldig hadden gevonden aan hekserij en daarom haar lijk zonder enig ceremonieel hadden doen begraven in een put buiten het kerkhof. Zulk een behandeling van personen die tijdens hun vervolging voor hekserij waren overleden, was toen heel gewoon. Onder meer de schepenen van Hondschote deden op 29 februari 1596 hetzelfde met het lijk van Lynken Van Brugge nadat zij die dag tijdens haar tortuur plots was overleden¹⁶. Zoals we verder nog zullen zien, was dit ook het lot van het lijk van Vegherijne Van Beddelem. Maije Lupaers overleed dus in de loop van haar vervolging.

DE HEKSENVERVOLGING TEGEN VEGHERIJNE VAN BEDDELEM

In de literatuur over heksenvervolgingen in de Zuidelijke Nederlanden zijn bijna geen voorbeelden te vinden van heksenfamilies. De familie Van Beddelem uit Poperinge was er één van¹⁷. Zoals we bij de bespreking van de heksenvervolging van Maije Lupaers al aangaven, verklikte Maije Lupaers deze familie in augustus 1650. Als gevolg van deze verklikking hielden baljuw Makeblijde en één schepen een gerechtelijk vooronderzoek waarbij zij meerdere getuigen verhoorden. Op 7 september 1650 lieten de burgemeester en schepenen van Poperinge Vegherijne Van Beddelem aanhouden en opsluiten in de gevangenis.

De burgemeester en schepenen van Poperinge ondervroegen Vegherijne een eerste keer op 21 september 1650¹⁸. Zoals in de

16 J. MONBALLYU, *Heksen en hun burens in Frans-Vlaanderen. 16de tot 18de eeuw* (Ieperse Historische studies, 11), Ieper, 2004, p. 109-114.

17 Een ander voorbeeld betreft de familie De Waele uit Adinkerke, waarvan de vader Pauwels De Waele, de moeder Bette Blaere en de dochters Mayken en Marynken De Waele tussen 1600 en 1623 in Veurne als heksen werden verbrand: G. DE CUYPER, 'Een heksenproces te Veurne op 10 februari 1616 ten laste van Bette Blaere', in: *Jubileumuitgave Bachten de Kupe*, Nieuwpoort, 1974, p. 46-72; F. BECUWE, *Heksenwaan en -vervolging in de Westhoek met Bette Blaere als exempel*, s.l., 1984, 36 pp. In 1615 werden in Geluwe zowel vader Willem Van der Haeghe, moeder Helene Denys en hun dochters Jenne en Josyne verdacht van hekserij: P. HUYS, 'Een toverijproces in Geluwe', in: C. DE BACKER (ed.), *Cultuurhistorische Caleidoscoop*, Gent, 1992, p. 241-256; IDEM, 'Op beschuldiging van toverij (Een Geluwse familie voor de Kortrijkse rechtters, 1615)', in: *Jaarboek Stedelijke Oudheidkundige Commissie*, Wervik, 1993, p. 1-24; J. MONBALLYU, 'Gerechtelijke concurrentie inzake toverij in de kasselrij Kortrijk tijdens de 17de eeuw. Het proces Pieter de Vroe (1618-1633)', in: *De Leiegouwe*, 35 (1993), p. 211-227.

18 Volgens de costumen van Poperinge moest de eerste ondervraging binnen de

twee daaropvolgende ondervragingen (op 4 en 14 oktober 1650) ging het daarbij alleen over wat Maije Lupaers over Vegherijne Van Beddelem had verteld. Vegherijne gaf toe dat zij Maije Lupaers kende en haar soms een aalmoes gaf, maar ontkende stellig dat zij vertrouwelijk met haar omging. Integendeel, net omdat Maije Lupaers de reputatie had een heks te zijn, gaf Vegherijne haar nooit persoonlijk een aalmoes, maar liet zij dat altijd doen door één van haar dienstmeiden of knechten. Op de beschuldiging van Maije Lupaers dat Vegherijne Van Beddelem op Sint-Jansavond 1650 met haar danste voor de hofstede van Maijken Van Beddelem, antwoordde Vegherijne dat zij toen de hele avond en nacht voor haar haardvuur zat in aanwezigheid van haar man, haar meid en een knecht. Zij was die hele nacht zelfs niet naar bed gegaan omdat zij vreesde dat de heksen die nacht zouden toeslaan.

De burgemeester en schepenen ondervroegen Vegherijne Van Beddelem opnieuw op 19 oktober 1650. Ditmaal ging het over wat haar buren op de Edewaerthoek in Poperinge over haar hadden verteld. Volgens hen hadden Vegherijne, Cathelijne, Maijken, Jacquemijne en Christijne Van Beddelem, die toen nog samenwoonden, de reputatie heksen te zijn en werden daarom door iedereen gevreesd en gemeden. Op een dag hoorden die buren Michiel Van Beddelem zijn zussen verwijten dat zij heksen waren en geen van hen had hiertegen geprotesteerd. Wat later verweten de zussen elkaar onderling dat ze heksen waren zonder dat de ene dit tegen de andere ontkende. Ook toen een vreemde man hen verweet dat zij heksen waren, hadden zij zich hiertegen niet geprotesteerd. Het niet-protesteren tegen het verwijt van een heks te zijn, was in die tijd overal een ernstige aanwijzing van hekserij¹⁹!

Aan één van haar buurvrouwen verklapte Vegherijne Van Beddelem dat zij een boek had waarmee zij, door erin te lezen, zoveel duivels naar haar toe kon laten komen als ze wou. Toen die buurvrouw haar vroeg of ook iemand anders dit met dat boek

drie dagen na een aanhouding plaatsvinden: *Costumen van Poperinge* (1620), XVI, artikel 3.

19 J. MONBALLYU, *De heksen en hun buren. Heksenvervolgingen in de Lage landen 1598-1652*, Leuven, p. 149-155.

kon doen, antwoordde Vegherijne dat dit niet het geval was omdat niet iedereen daarvoor bekwaam was. Zelf wist zij wel raad als er te veel duivels bij haar kwamen. Dan gooide zij een pint raapzaad in haar mestput en liet de duivels dat oprapen. Toen de buurvrouw vroeg waar dat wonderbare boek zich bevond, antwoordde Vegherijne Van Beddelem dat zij dat onder haar strodak had verstopt. Aan diezelfde buurvrouw vertelde Vegherijne dat zij zelf was betoverd en om te genezen dagelijks gele bolletjes innam die zij gekregen had van Jan Van Winckel, een volksgenezer uit Duinkerke. Die Jan Van Winckel wees er haar op dat zij niet in de linkerhoek van haar haard mocht gaan zitten omdat er een kuip vol venijn stond die daar was neergezet door de persoon die haar had betoverd. Voor zover die buurvrouw later had kunnen vaststellen, was Vegherijne nadien niet van haar ziekte genezen, maar bleef zij intussen wel verder werken. Die Jan Van Winckel kwam soms ook bij de familie Van Beddelem op bezoek en vertelde daarbij eens aan de burens dat de zusters soms ziek waren omdat zij elkaar hadden betoverd. Toen de burgemeester en schepenen hierover Vegherijne ondervroegen, ontkende zij de meeste van die beweringen. Zij gaf wel toe dat zij zestien jaar lang ziek was en hiervoor eens een soldaat raadpleegde die haar medicijnen voorschreef die zij in Poperinge kocht bij apotheker en burgemeester Joos Cheys. Zij betaalde voor dit advies aan de soldaat.

De burgemeester en schepenen van Poperinge ondervroegen Vegherijne Van Beddelem nog eens op 27 oktober 1650. Zij hadden het daarbij over wat gebeurd was met het kind van Jan Dureij de jonge. Volgens vier burens had Vegherijne eens tijdens een huwelijksfeest dat kind op haar schoot genomen en het rapen te eten gegeven. Kort daarna was dat kind ziek geworden en het genas nooit meer ondanks de medicijnen die het innam op voorschrift van meerdere artsen. Het kind teerde volledig uit en overleed een half jaar later. Jan Dureij de jonge was ervan overtuigd dat zijn kind door hekserij gestorven was. Hij onderzocht daarom zijn bedje en vond er naalden, spelden, kippenbeentjes, pluimen en andere vuiligheid die, volgens hem, op hekserij wezen. De burgemeester en schepenen vroegen aan Vegherijne of zij het kind van Jan Dureij de jonge betoverd had. Zij ontkende dat ten stelligste.

De burgemeesters en schepenen ondervroegen Vegherijne Van Beddelem een zesde keer op 5 november 1650. Nu hadden zij het over de verklaringen die ene Jacquemijne De Weert, buurvrouw van Vegherijne, bij hen had afgelegd tijdens het gerechtelijk vooronderzoek. Volgens die verklaringen gingen Jacquemijne en Vegherijne lange tijd vertrouwelijk met elkaar om en gaf Vegherijne soms rapen, appels, peren, vleessap en andere eetwaren aan Jacquemijne De Weert. Met haar kinderen at en dronk Jacquemijne ook soms iets in Vegherijnes woning. Plotseling kreeg Jacquemijne de ene tegenslag na de andere en dit gedurende negen jaar. Zo stierven vier van haar kinderen kort na elkaar op een onnatuurlijke manier. Eén van die kinderen was nochtans belezen door de pastoor van Poperinge en was na die beleving twee jaar opnieuw gezond. Maar nadat het bij de bureu assen was gaan halen, kwam het met een verkoudheid thuis en overleed elf dagen later. In diezelfde periode had Jacquemijne een koe waarvan zij de melk niet tot boter kon karnen. Net toen ze van plan was om de koe te verkopen, kon ze plots weer boter karnen, maar na enkele dagen ging dat plotseling opnieuw niet meer. Jacquemijne De Weert had de koe dan maar onder de prijs verkocht.

Omdat Vegherijne op enkele plaatsen kwaad had verteld over Jacquemijne, stapte Jacquemijne op een dag met een mes in haar hand en vergezeld van haar man die gewapend was met een riek, naar het huis van Vegherijne Van Beddelem. Van ver riep Jacquemijne dat Vegherijne een heks was en hiervoor zou boeten. Vergezeld van haar broer Michiel die een geweer in zijn handen had, kwam Vegherijne uit haar woning met een bezemsteel in haar hand. Jacquemijne en haar echtgenoot besloten daarom wijselijk om zich terug te trekken. Terwijl zij dat deden riep Vegherijne hen toe: 'Wacht maar, jullie zullen niet lang nog koeien hebben!' Kort daarna viel Jacquemijnes enige koe plotseling op de grond en overleed korte tijd daarna tot iedereen verbazing. Voordien was de koe nochtans kerngezond. Toen de burgemeester en schepenen hierover vragen stelden aan Vegherijne, ontkende zij al deze betoveringen.

Kort na deze ondervraging deed Vegherijne, die nu al twee maanden in ellendige omstandigheden was opgesloten, verwarrende

uitspraken. Zo deelde ze de cipier van Poperinge dat zij de baljuw wou zien om haar misdaden te bekennen. Baljuw Makeblijde haastte zich naar de gevangenis, maar toen hij daar aankwam was Vegherijne van gedacht veranderd en wou zij niet meer bekennen. De dagen erna herhaalde Vegherijne nog vier keer datzelfde spelletje.

De vierde keer, op 12 november 1650, gaf Vegherijne, na twee uur ondervraging, wel toe dat zij zelf al jaren betoverd was en hiervoor de 35-jarige volksgenezer Jan Van Winckel raadpleegde en betaalde. Die liet haar medicamenten innemen die zij haalde bij de apotheker-burgemeester Joos Cheys. In de gevangenis van Poperinge had de duivel²⁰ van haar zuster Maijken, die zich Grauken heette, haar al meerdere keren lastig gevallen. Die duivel fluisterde in haar oor dat zij tot haar grote schande verbrand zou worden als zij zichzelf niet met haar lichaam en ziel en met haar twee kinderen aan hem overgaf. Om haar kinderen tegen die duivel te beschermen vroeg zij aan de baljuw en schepenen om haar twee kinderen, die toen zeven en drie jaar oud waren, op te sluiten in het klooster van de grauwezusters in Poperinge en hen te behangen met 'heiligheden' (scapulieren?) en een gewijde stoel. Zij vroeg toen ook de bijstand van een pater recollet om haar biecht af te nemen en haar ziel te redden.

Nog diezelfde dag bekende Vegherijne Van Beddelem aan de burgemeester en schepenen dat zij op de feestdag van Sint-Jan samen met haar zusters tot twaalf uur 's nachts danste voor de hofstede van haar zus Maijken Van Beddelem. De zonen van Maijken Van Beddelem, Jacques Allemersch, Franchois Lupaers²¹, zijn echtgenote en ene Godelieve Dureij, vrouw van Jan Dureij de oude, dansten ook mee alsook Grauken, de duivel van haar zuster Maijken. Een andere duivel in de gedaante van een mannetje met een bult, Hansken geheten, speelde er muziek op een vedel. Met diezelfde personen danste Vegherijne ook tijdens de Maria-

20 In het proces-verbaal van haar ondervraging staat dat het om 'de beteraer' van Maijken Van Beddelem ging, maar verder uit de tekst blijkt het dat het om haar duivel ging.

21 Er wordt geen verband gelegd met Maije Lupaers.

omwegang voor de hofstede van haar zuster Cathelijne Van Beddelem. Grauken trad toen op als voordanser. Voor haar eigen hofstede danste Vegherijne met die personen op de feestdag van Sint-Niklaas. Omdat er toen geen muzikant was, zong Grauken met een holle stem enkele liedjes. De dansers kwamen om de vier tot vijf maanden bijeen. Maar soms dansten zij met elkaar om de veertien dagen.

Nog op 12 november 1650 bekende Vegherijne dat zij de koe van Jacquemijne De Weert betoverd had, maar niet haar kind. Voor dat laatste was ene Godelieve Dureij verantwoordelijk. Toen men haar ervan betichtte dat zij het kind van Jan Dureij de jonge betoverd had, zei Grauken haar dat zij zich hierover geen zorgen moest maken, want dat Godelieve Dureij hiervoor verantwoordelijk was. Door enkele vreemde woorden uit te spreken slaagde Vegherijne er eens in om een groot aantal duivels op haar mesthoop te doen verschijnen. Door ze wat raapzaad toe te gooien gingen die duivels daarna tevreden weg. Op aanraden van de duivel stak Vegherijne ook eens een speld tot aan de kop in haar hartstreek om zichzelf te doden. De heilige moeder Gods Maria, die zij tijdens die poging voortdurend had aangeropen, had haar toen gered. Korte tijd daarna ondernam zij door haar keel dicht te nippen met een halssnoer een tweede poging tot zelfdoding.

Twee dagen later, op 14 november 1650, ontboden de burgemeester en schepenen Vegherijne in de schepenkamer en vroegen haar haar verklaringen van twee dagen eerder te bevestigen. Vegherijne antwoordde dat ze zich niet herinnerde wat zij toen gezegd had en daarom niet kon antwoorden op de vragen die men haar stelde. Zij zou dat wel kunnen doen als zij zich opnieuw in de gevangenis bevond.

De burgemeester en schepenen lieten Vegherijne daarom meteen terugbrengen naar de gevangenis en daar bevestigde zij inderdaad enkele verklaringen die ze eerder had gedaan. De andere uitspraken bleef zij ontkennen. Daarbij deelde zij ook mee dat zij op 12 november 1650 alleen maar verklaringen had afgelegd om een tijdje niet meer opgesloten te zijn in de 'kwade plaats' waar zij tot dan

toe was opgesloten en om eens te vertoeven in een kamer waar een vuur brandde. Met die 'kwade plaats' bedoelde Vegherijne de houten of metalen kooi waarin men toen in Poperinge de personen opsloot die van hekserij verdacht waren²².

Tijdens een intussen gehouden enkwest²³ bekrachtigden de burens van Vegherijne op de Edewaerthoek de verklaringen die ze tijdens het gerechtelijk vooronderzoek hadden afgelegd. De burgemeester en schepenen verhoorden die dag ook de knecht Franchoijs De Witte die drie jaar lang had ingewoond bij Vegherijne en haar man. Deze zei vooreerst dat Christijne Van Beddelem er toen inwoonde. De twee zussen hadden bijna dagelijks ruzie en verweten elkaar voortdurend dat zij heksen waren zonder dat de ene hiervoor tegen de andere protesteerde. Een jaar nadat hij bij Vegherijne was ingetrokken, was Vegherijnes merrie ziek. Jan Van Winckel las toen in Vegherijnes paardenstal een tekst voor uit een boek, maar de merrie genas niet. Vegherijnes echtgenoot verplicht was hierdoor verplicht om haar te verkopen. Tijdens zijn verblijf bij Vegherijne was De Witte ook eens zelf ernstig ziek. Omdat hij ervan overtuigd was dat Vegherijne hem betoverd had, liet hij zich gedurende negen dagen belezen door een pater recollect in Poperinge. Dit hielp niet en daarom raadpleegde hij Adriaen De Smedt, een volksgenezer uit Boeschepe. Die liet hem op een stoel zitten terwijl hij luid voorlas uit een boek met Latijnse woorden waarvan hij de betekenis niet snapte. Na de belezing vroeg De Smedt hem zijn naam en voornaam te spellen en deelde vervolgens mee dat hij hiermee genoeg had om hem verder te genezen. Bij de volgende gebedssessies moest hij dus niet meer persoonlijk aanwezig zijn. Na deze belezingen voelde hij nog pijn in zijn hoofd, maar die pijn verdween langzamerhand.

Tijdens datzelfde enkwest legde de dagloner Pieter De Clercq ook een verklaring af. Als knecht woonde hij vier jaar in bij Maijken Van Beddelem die toen weduwe was van Franchoijs Grison. 's

22 Ongedateerd antwoord van baljuw Lodewijk Makebljide op het 'advertissement' van Jan Tormeijne in het strafdossier tegen Marie Goddein, f. 3r (artikel 10).

23 Over de verhouding tussen een 'informatie preparatoire' en een enkwest, zie MONBALLYU, 'De hoofdlijnen', p. 76-82 en 91-96.

Nachts hoorde hij haar soms luid roepen en huilen in de slaapkamer waar zij toen alleen verbleef. Toen hij de dag erop aan Maijken vroeg waarom zij 's nachts zo luid geroepen en gehuild had, antwoordde zij alleen dat zij toen bijna dood was. Verder gaf zij geen uitleg. In die tijd klaagde Maijken soms over een stekende hoofdpijn. Haar hoofd was toen sterk opgezwollen, maar heel verwonderlijk genas zij hiervan al na korte tijd zonder dat zij hiervoor enig medicament innam. Omdat Maijken toen al de reputatie van een heks had en zijn loon soms inhield, was Pieter De Clercq bij haar vertrokken en gaan wonen bij haar zus Vegherijne Van Beddelem, die getrouwd was met Maillaert Van Houcke. Bij hen woonde toen ook Christijne Van Beddelem en tussen beide zussen vielen soms hoge woorden waarbij zij elkaar verweten heksen te zijn. Toen Christijne Van Beddelem een deel van haar melk naar haar Maijken Van Beddelem droeg, zei Vegherijne Van Beddelem tegen haar: 'Ga maar naar de korte heks en leert ginds toveren. Als je hier geen genoeg melk kunt krijgen, zal je er daar meer wel des te meer krijgen.'

Omdat Vegherijne er zich tijdens de ondervraging op 12 november 1650 over had beklaagd dat zij in de gevangenis voortdurend was lastig gevallen door een duivel en zij er toen ook mee dreigde zich van kant te maken als zij verder opgesloten bleef in de plaats waar zij tot dan toe vastzat, lieten de burgemeester en schepenen haar opsluiten in de gevangenkamer waar niet-betalende schuldenaars werden vastgezet. Daar lieten zij haar dag en nacht bewaken door twee baljuwsknechten. Die moesten erop letten dat zij zichzelf niet van kant maakte en moesten er ook toezien hoe zij zich gedroeg. Zij moesten ook alles noteren wat zij uitkraamde. De burgemeester en schepenen zonden daarna een recollet om haar biecht te horen en lieten een arts haar fysieke en geestelijke gezondheidstoestand controleren. Een pater wijdde de kamer waarin zij zat opgesloten en de burgemeester en schepenen lieten Vegherijne zelf van kop tot teen in nieuwe kleren steken²⁴. Toen Vegherijne later nog eens over haar toeren raakte omdat zij ervan

24 Over het aantrekken van nieuwe kleren in heksenvervolgingen, zie J. MONBALLYU, *Van hekserij beschuldigd. Heksenvervolgingen in Vlaanderen tijdens de 16de en 17de eeuw*, Heule, 1994, p. 76.

overtuigd was dat de duivel haar twee kinderen had ontvoerd, lieten de burgemeester en schepenen hen allebei een tijdje bij haar brengen. Met al die maatregelen hoopten de burgemeester en schepenen dat de duivel zou wegblijven en Vegherijne spontaan tot bekentenissen zou overgaan.

Jan Blicck liet op 15 november 1650 terug van zich horen. Aan de burgemeester en schepenen vertelde hij die dag dat hij de nacht ervoor met twee baljuwsklerken had doorgebracht in de kamer waar Vegherijne Van Beddelem zat opgesloten. Vegherijne had hem toen meegedeeld dat zij bereid was om de namen te noemen van al diegenen die met haar 's nachts op heksenvergaderingen hadden gedanst. Meteen noemde zij enkele namen op die Jan Blicck, op haar verzoek, op een blaadje papier had geschreven met de bedoeling ze later aan de baljuw te geven. Blicck vroeg haar toen ook of haar zusters ook hadden meegedanst. Vegherijne antwoordde daarop dat zij dit niet meer wist en in ieder geval niet bereid was om familieleden te verklikken. Vervolgens noemde zij de namen van enkele duivels die meedanst, maar die namen had Blicck niet opgeschreven of onthouden. Aan Jan Blicck vertelde Vegherijne ook dat zij ook eens met bovengenoemde personen danste rondom de lindeboom die voor de herberg 'De Leene' in Poperinge stond. Een in het groen geklede duivel die zich 'Monsieur' noemde en een hoed met pluimen en een groene sjaal droeg, speelde toen muziek. Ook Vegherijnes duivel, die zich Dansaert of Pensaert heette, was daarbij.

Over datgene wat Vegherijne Van Beddelem tijdens die nacht allemaal gezegd had, verhoorden de burgemeester en schepenen twee dagen later ook de baljuwsknecht Pieter Provost. Die bevestigde wat Jan Blicck had verteld en specificeerde daarbij dat Vegherijne op zeker ogenblik luid had gezegd: 'Daar ik toch moet branden, zal ik de namen geven van al diegenen die met mij dansten zodat die ook veroordeeld worden'.

De burgemeester en schepenen van Poperinge confronteerden nog diezelfde dag Vegherijne met die uitspraken. Daarbij vroegen ze of het klopte dat de personen waarvan Jan Blicck de namen had

opgeschreven, werkelijk hadden deelgenomen aan heksendansen. Vegherijne bevestigde dit en voegde er meteen enkele andere namen aan toe. Verder herhaalde ze dat haar duivel ‘Dansaert’ of ‘Pensaert’ heette en dat ze tot dan toe nog nooit aan mensen of dieren schade berokkende.

Nog op 17 november 1650 verhoorden de burgemeester en schepenen een tweede keer Jan Blicck die het daarbij had over wat Vegherijne hem in de nacht van 15 op 16 november 1650, in het bijzijn van de baljuwsknechten Jan De Ceulenaere en Jacques Maréchal in de gevangenis had meegedeeld. Vegherijne vertelde hem die nacht dat haar 39-jarige zuster Maijken Van Beddelem al van haar 23ste jaar een heks was. Een duivel, die zich Hamodera noemde, was bij haar gekomen en gaf haar drie geldstukken waarmee zij een blauwe rok kocht. Op een vergadering van heksen en duivels, waar Hamodera de belangrijkste duivel was, maakte hij zich heel kwaad over het feit dat de heksen niet wilden meewerken om de wereld te doen vergaan. Hij bedreigde hen om hen te verdrinken tijdens een storm of hen door de lucht weg te voeren. Een paar jaren later leerde Maijken Van Beddelem haar zus Cathelijne toveren. Dit gebeurde in een periode dat Cathelijne droevig was omdat zij meerdere koeien had verloren. Maijken troostte haar en beloofde haar dat als ze de betoveringen uitvoerde die de duivel haar opdroeg, ze genoeg geld zou krijgen om nieuwe koeien te kopen. Vegherijne leerde 22 jaar eerder zelf de toverkunst aan, maar had sindsdien alleen meegedanst en nooit iemand schade berokkend. Aan het lijstje met de namen van heksen die zij daags voordien had opgenoemd, voegde Vegherijne toen ook de naam toe van de echtgenote van een Jan Cornil. Jan Blicck vroeg haar toen ook hoe de naam van Cathelijnes duivel luidde. Vegherijne antwoordde daarop dat zij dit niet meer wist. Op de vraag van Blicck of zij op har lichaam een duivelsteken had, antwoordde zij negatief. Haar zuster Maijken had er wel één in haar lies.

Jan De Ceulenaere bevestigde diezelfde dag Vegherijnes verklaringen en deelde soms hier en daar wat meer details mee. Zo zou Maijken Van Beddelem op 22- of 23-jarige leeftijd in contact gekomen zijn met haar duivel. Dit gebeurde nadat ze verbolgen was

omdat ze van haar moeder geen rokje kreeg. Een duivel was toen bij haar gekomen en had haar twee geldstukken gegeven om een rokje en een hemdje te kopen. Vegherijne ging met dat geld naar Ieper en kocht er een rokje en een hemdje. Maijken Van Beddelem leerde haar zus Cathelijne hoe ze via toverij geld kon krijgen. Eerst moest zij enkele 'surclietbladeren' (zurkelbladeren?) in de vorm van 'oortiens' (d.i. een munteenheid) snijden en daarna op die uitsnijdingen slaan. De uitsnijdingen zouden dan veranderen in 'pistolen' (d.i. een gouden munteenheid). Cathelijne deed dit, maar zij slaagde niet in die geldcreatie. Op de vraag van Jan Blicck of zij door de duivel was getekend, antwoordde Vegherijne negatief. Haar zus Maijken was wel getekend, met name in haar vrouwelijkheid.

Jan Blicck kon zijn verklikingsdrift niet beheersen en verscheen nog diezelfde dag een derde keer voor de burgemeester en schepenen van Poperinge om iets over Vegherijne te vertellen. Kort geleden had zij hem verteld dat ze haar eigen, zwartgevlekte, koe had betoverd en dat zij een kind waarvan ze al twee maanden zwanger was, uit haar buik had weggetoverd. Toen haar echtgenoot, Maillaert Van Houcke, eens wat lang wegbleef en Vegherijne hierover ongerust was, kroop de duivel met haar in bed en had hij met haar meerdere keren seks. Later deden zij dat nog meerdere keren over in haar schuur. De duivel tekende haar toen in haar vrouwelijkheid. Toen zij danste voor de hofstede van Maijken Van Beddelem trad Vegherijne op als heksenconingin. Toen Jan Blicck haar toen vroeg hoe iemand tijdens zo een danspartij koningin werd, antwoordde Vegherijne dat de aanwezige duivels onder elkaar zomaar iemand uit de danseressen kozen. De keer voordat zij zelf tot koningin was aangeduid, was ene Godelieve Cornil koningin. Vegherijne liet Blicck toen ook beloven dat hij alles wat zij hem verteld had, aan het gerecht zou doorgeven. Ze zei hem ook dat zij bereid was om aan het gerecht uitgebreid te vertellen hoeveel kinderen en beesten zij had betoverd en hoeveel boter zij via hekserij had verkregen, maar alleen op voorwaarde dat zij daarna onmiddellijk zou worden terechtgesteld. De duivel had haar immers gezegd dat hij met haar zou wegvliegen als zij de waarheid aan het gerecht vertelde.

Burgemeester Cheys en twee schepenen ondervroegen hierover Vegherijne nog diezelfde dag. Op hun vraag of alle personen waarvan Jan Blicck de namen had opgeschreven heksen waren, antwoordde Vegherijne bevestigend en voegde eraan toe dat ze allen met haar tot elf uur 's avonds gedanst hadden nabij de hofstede van de weduwe van Jan Torhout op de dinsdag van de Maria-omwegang. Een in het groen geklede muzikant met een bult speelde toen muziek terwijl hij tegen een perenboom leunde en men rondom hem danste. Vegherijnes duivel, Dansaert of Pensaert, leerde haar dansen voor de hofstede van Cornelis Beudaert. Deze laatste betoverde Vegherijne door haar een appel te geven die ze opat. Zij was toen nog maar twaalf jaar.

De burgemeester en schepenen van Poperinge confronteerden op 23 november 1650 baljuwsknecht Jacques Maréchal met de bovengenoemde verklaringen van Jan Blicck en Jan Ceulenaere. De baljuwsknecht bevestigde ze. Zij confronteerden vervolgens Vegherijne met die verklaringen en vroegen haar of ze strookten met de waarheid. Vegherijne antwoordde dat zij dat inderdaad allemaal gezegd had, maar ook dat sommige feiten die zij toen had meegedeeld, gelogen waren. In het bijzonder gold dat laatste voor alles wat zij beweerd had over haar zussen, over de betovering van haar koe, over het wegtoveren van een kind in haar buik en over haar 'vleselijke conversaties' met een duivel. Alleen dat zij danste in een driehoek voor de hofstede van haar zus Maijken Van Beddelem en dat haar duivel Dansaert heette en die van Maijken Van Beddelem Hamodera, was waar.

Op verzoek van de burgemeester en de schepenen bevestigden Jan Blicck en de Jan Ceulenaere nog dezelfde dag hun verklaringen van 17 november 1650 en voegden eraan toe dat Vegherijne Van Beddelem hen toen ook vertelde dat zij haar duivel ontmoette toen zij als jong meisje op de weg was naar Ieper en die duivel haar toen tot aan haar huis begeleidde. De burgemeester en schepenen vroegen aan Vegherijne of dit waar was, maar zij ontkende dat ten stelligste. Zij gaf wel toe dat zij aan Jan Blicck en Jacques Maréchal vertelde waar de duivel haar zus Maijken Van Beddelem had getekend, maar deed dat alleen omdat niet ophielden om haar te vragen waar Maijken precies getekend was.

Op 30 november 1650 confronteerden de burgemeester en schepenen Vegherijne met twee andere getuigen ten laste²⁵, maar boekten hiermee ook geen succes. Ontgoocheld zetten ze daarna de vervolging een hele tijd stop zonder er zich nog verder om te bekommeren. Aan de strikte dag- en nachtbewaking van Vegherijne maakten zij na 24 dagen en nachten een einde. Pas op 20 maart 1651 liet baljuw Makeblijde aan de burgemeester en schepenen weten dat hij afzag van verdere bewijzen en zij daarom aan Vegherijne moesten vragen of zij een tegenbewijs wou leveren en een advocaat of procureur verlangde om haar te verdedigen. De burgemeester en schepenen deden dat diezelfde dag nog en Vegherijne meldde dat ze geen van beide wilde. Terzelfdertijd smeekte zij de burgemeester en schepenen op haar beide knieën dat zij vlug een einde zouden maken aan haar vervolging.

Drie dagen later ondervroegen de burgemeester en schepenen Vegherijne nog een keer over alle getuigenverklaringen ten laste en al de bekentenissen die ze eerder al had afgelegd. Omdat zij ook nu alle betichtingen stellig bleef ontkennen lieten zij haar daarna, op voorstel van de baljuw, om 8 uur 's avonds door twee baljuws-knechten op een stoel zetten voor een hoog oplaaierend vuur met de bedoeling haar uit te putten en zo te doen bekennen. Maar Vegherijne Van Beddelem versaaude niet en bleef de hele nacht elke betichting ontkennen.

Ten einde raad zonden de burgemeester en schepenen op 25 maart 1651 de raadspensionaris van Poperinge en één schepen naar Ieper om daar advocaten te raadplegen. De raadspensionaris en schepen voerden die opdracht uit en keerden nog diezelfde dag terug naar Poperinge met het advies dat de burgemeester en schepenen bij tussenvonnis moesten bepalen dat Vegherijne onder tortuur moest ondervraagd worden. De dag daarna volgden de burgemeester en schepenen dit advies en zonden zij baljuw Makeblijde naar Ieper om aan Jean De Ruelle, beul van Ieper, te vragen om de tortuur op zich te nemen.

25 Haar buurvrouw Casijne Van Cauwera op de Edewaerthoek en haar knecht Franchois De Witte.

Jean De Ruelle, die zichzelf een heksenspecialist noemde²⁶, nam die opdracht aan en kwam nog op 26 maart 1651 naar Poperinge. Het college van burgemeester en schepenen kwam bijeen om 10 uur 's avonds en ondervroeg eerst nog een keer Vegherijne. Omdat zij ook nu niets bekende, zette de beul haar op een stoel en maakte rond haar hals een band vast die van binnen met ijzeren pinnen uitgerust was. Hij bond vervolgens haar handen vast op haar rug en snoerde haar duimen en tenen toe met fijne koorden. Haar blote benen bond hij vast aan de folterstoel.

Volgens het proces-verbaal van deze pijnlijke ondervraging ging Vegherijne heel gewillig zitten op de folterstoel en bood ze zelfs zonder problemen haar handen en tenen aan om te worden toege-snoerd. Na twee uren foltering toonde zij nog geen teken van pijn. De burgemeester en schepenen gaven Jean De Ruelle daarom de toelating om de tortuur te verzwaren door haar met scherpe roeden te geselen op haar blote rug. Ook nu gaf Vegherijne geen kik. Er kwam zelfs eerst geen bloed uit haar rug. Al die tijd praatte zij erop los, declameerde zij gedichtjes en zong ze plezante liedjes. En hoe harder de beul haar sloeg, hoe luider zij declameerde of zong.

Na drie uren foltering bevalen de burgemeester en schepenen haar lichaamshaar af te scheren en na te gaan of zij op haar lichaam een duivelsteken had. Misschien wilden zij zo ook de magische kracht wegnemen die men toen aan lichaamshaar toeschreef en waarmee men onder meer foltering kon weerstaan²⁷. Uiteindelijk schoor men alleen haar hoofd- en okselharen af. Maar ook na deze scheerbeurt bekende Vegherijne Van Beddelem helemaal niets. Zij ging zelf nog luider praten en zingen.

Omdat de burgemeester en schepenen beseften dat ook deze foltering Vegherijne niet zou doen bekennen en zij wel eens zou kunnen bezwijken aan de gevolgen ervan, gaven zij de beul het bevel te stoppen met geselen en lieten haar nog alleen met de halsband

26 Over het optreden van die beul in andere heksenvervolgingen, zie MONBALLYU, *Van hekserij beschuldigd*, p. 80.

27 Over de bedoeling van deze schering, zie MONBALLYU, *Van hekserij beschuldigd*, p. 59-63.

rond de nek op de folterstoel zitten. Soms gaf de beul haar wel nog een slag opdat zij niet in slaap zou vallen. Geen enkele keer vroeg Vegherijne om uit haar lijden verlost te worden. Zij vroeg ook helemaal niet naar een biechtvader om haar zonden te biechten.

Na vier uur foltering viel Vegherijne plotseling flauw. Meteen haalde de beul haar uit de halsband, bevrijdde haar van alle koorden en zette haar op een gewone stoel. Zonder nog iets te zeggen stierf zij kort daarna. Volgens de verslaggever van haar ondervraging onder tortuur keek zij voortdurend naar de linkerhoek van de kamer waar de haard stond. Misschien suggereerde die verslaggeven daarmee dat er in die hoek een duivel stond die haar tijdens haar foltering bijstond²⁸.

Na haar overlijden voerde Jean De Ruelle onmiddellijk een lijk-schouwing uit. Aan de onderkant van haar rechterschouder vond hij een teken dat hij de vorige dag niet had opgemerkt. Na enig onderzoek (met de naaldproef?) verklaarde hij dat dit teken een teken van de duivel was. In haar hals vond hij een grote blauwe plek waaruit hij afleidde dat een duivel Vegherijnes nek had gebroken. Het feit dat Vegherijne maar zeer gematigd was gefolterd en dat er geen enkele aanwijzing was dat zij een natuurlijke dood was gestorven, bevestigden hem in die conclusie.

De burgemeester en schepenen zaten duidelijk verveeld met Vegherijnes plotse dood. Nog diezelfde dag zonden zij daarom baljuw Makeblijde met één schepen naar Ieper om advocaten te raadplegen. Die advocaten gaven de burgemeester en schepenen advies in een vonnis te bevelen Vegherijnes lijk zonder ceremonieel te begraven in een put (buiten het kerkhof). De kosten voor haar begrafenis en haar vervolging mochten verhaald worden op haar goederen.

De burgemeester en schepenen volgden dit advies op 27 maart 1651 en om zeven uur 's avonds gaven zij aan twee baljuwsklerken het bevel om midden in de nacht een put te delven en daarin, zon-

28 Ook Joanne De Deyster (Janne Panne) keek tijdens haar foltering in Nieuwpoort naar de linkerhoek van de folterkamer en zei dat zij dat deed omdat zij in die hoek haar duivel zag staan: MONBALLYU, *De heksen en hun burens*, p. 42.

der plechtigheid, Vegherijnes lijk te werpen en met aarde toe te dekken. Hierdoor kwam er in Poperinge een einde aan een tweede heksenvervolging die bijna zeven maanden duurde en kostte 477 ponden en 19 schellingen parisis. Wie uiteindelijk die kosten betaalde is nergens meegedeeld.

DE HEKSENERVOLGING VAN CATHELIJNE VAN BEDDELEM

Maije Lupaers verklikte naast Vegherijne Van Beddelem ook haar zus Cathelijne, weduwe van Antheunis Van Houcke. Na een gerechtelijk vooronderzoek waarbij de baljuw en één schepen getuigen verhoorden, lieten de burgemeester en schepenen van Poperinge Cathelijne op 7 september 1650 aanhouden en opsluiten in de gevangenis van Poperinge.

De burgemeester en schepenen ondervroegen Cathelijne een eerste keer op 21 september 1650. Net zoals bij haar tweede verhoor op 4 oktober 1650 stelden zij daarbij alleen vragen over wat Maije Lupaers over haar had verteld. Cathelijne ontkende al die betichtingen: zij ging nooit vertrouwelijk om met Maije, zijzelf noch haar zussen hadden niet de reputatie van heksen, de zussen Van Beddelem verweten onder elkaar nooit dat zij heksen waren en zij danste met haar zussen en Maije Lupaers nooit voor haar eigen hofstede, voor de hofstede van Maijken Van Beddelem en voor de hofstede van Vegherijne van Beddelem. Op Sint-Jan 1650 bleef zij de hele nacht thuis op omdat haar kinderen een Sint-Jansvuur hadden aangelegd om beschermd te worden tegen de donder en bliksem. Enkele jonge mannen dansten die avond en nacht rond dat vuur, dronken meerdere kannen bier en kaartten op haar hofstede tot 's morgens vroeg. Zij bleef de hele nacht op om het jonge volk te controleren.

Tijdens de ondervragingen ontkende Cathelijne ook een rits andere betichtingen aan haar adres. Zo strookte het verhaal dat de zussen vaak onder elkaar vertelden dat Cathelijne de lange heks en hun koningin was, Vegherijne de grote heks en Maijken de kleine heks, helemaal niet met de waarheid. Ook het verhaal dat de zusters zich soms bevonden op ongewone plaatsen zoals achter een droge dijk of een haag waar ze dan op fluistertoon met elkaar

spraken, klopte niet. Dat zij bij haar aanhouding op 7 september 1650 dadelijk aan de baljuw en zijn knechten verklaarde dat zij haar kwamen halen omdat zij van hekserij verdacht was zonder dat de baljuw of zijn knechten hiervan iets gezegd hadden, klopte ook niet en hield in ieder geval geen impliciete bekentenis van haar schuld in. Een onbekend kind vertelde haar immers al een uur voor haar aanhouding dat men in de stad rondvertelde dat men de zusters Van Beddelem wegens hekserij zou aanhouden.

De burgemeester en schepenen ondervroegen Cathelijne Van Beddelem een derde keer op 14 oktober 1650 en hadden het daarbij vooreerst over de verklaringen die een Jan Delvoije had afgelegd tijdens het gerechtelijk vooronderzoek. Delvoije was Cathelijnes naaste buurman toen zij met haar man, Antheunis Van Houcke, woonde op een hofstede op de Hamhoek in Poperinge. Hij bezat enkele paarden waarmee hij landbouwwerk verrichtte en hout vervoerde. Om die taken behoorlijk uit te voeren leende hij soms de merrie van Van Houcke. In die tijd verloor hij vier mooie, sterke paarden, en dat altijd nadat ze hadden samengewerkt met de merrie van Van Houcke. Eén van zijn paarden liep tijdens het eggen van een stuk land naast de merrie van Van Houcke en begon plots te schudden en te beven. Kort daarna wierp het zich op de grond, sloeg met de poten wild in het rond, trok zijn harnas aan stukken en briede zo luid als een leeuw. Niemand waagde het nog te benaderen. Delvoije kwam erbij en durfde het paard bij de breidel vast te nemen en op zijn rug te springen. Het paard was niet te kalmeren en sloeg op hol. Het stormde door bossen en hagen en sprong over beken en dijken zonder dat Delvoije het kon intomen. Pas na een hele tijd kwam het fel zwetend tot stilstand. Delvoije kon het paard toen nog naar zijn stal leiden, maar het was korte tijd daarna zwaar ziek. Om het te redden bracht Delvoije het paard naar een smid van Steenvoorde die bekend was voor zijn paardengenezingen. De smid onderzocht het paard en zei onmiddellijk dat het niet te genezen was, omdat het door en door behekst was. Omdat het paard niet lang meer ging leven, raadde hij Delvoije aan het zo vlug mogelijk naar huis te brengen. Korte tijd daarna stierf het paard. Delvoije bezat nog twee andere paarden die hij met de merrie van Van Houcke liet samenwerken. Cathelijne Van Beddelem betoverde misschien

ook die twee paarden, maar zij stierven niet omdat Delvoije ze voorafgaandelijk had laten belezen. Cathelijne ontkende ten stelligste al die betichtingen.

De burgemeester en schepenen ondervroegen Cathelijne op 14 oktober 1650 ook over de verklaringen die haar buurman Jacques²⁹ Cauwera bij hen had afgelegd. Nadat Cauwera op een dag met zijn merrie het land van Cathelijne had bewerkt, was die merrie zwaar ziek en bleef dit een jaar lang zonder dat hij nog met haar kon werken. Om die merrie te genezen raadpleegde hij enkele paardenmeesters die hem allen niet konden helpen. Ten einde raad liet hij zijn merrie onderzoeken door de smid van Steenvoorde. Die vertelde hem meteen dat zijn merrie behekst was en alleen maar door belezingen kon genezen worden. Kort na die raadpleging sprong de merrie heel wild rond en stampte alles kapot wat zich in haar omgeving bevond. Zij kwam alleen tot bedaren nadat zij was belezen. De burgemeester en schepenen confronteerden Cathelijne met deze feiten, maar zij verklaarde dat zij hiermee niets te maken had.

De burgemeesters en schepenen ondervroegen Cathelijne Van Beddelem voor de vierde keer op 19 oktober 1650. De vragen die zij toen stelden en de antwoorden die Cathelijne toen gaf, zijn niet bewaard gebleven, maar uit een latere kostenstaat kunnen wij afleiden dat de burgemeester en schepenen Cathelijne ondervroegen over de verklaringen die ene Antoine Provost en zijn vrouw Antoinette Toreele hadden afgelegd. Dit echtpaar bevestigde eerst het verhaal over het wild worden van de merrie van Jan Delvoije en voegde er venijnig aan toe dat Cathelijne door haar haag naar het spektakel keek zonder iets te zeggen terwijl zij haar vingers voor haar ogen hield. Verder verklaarde het echtpaar dat hun bijen eens op een heel ongewoon tijdstip achterwaarts uit hun bijenkorven vlogen terwijl zij heel hard zoemden. Toen de echtelieden wat dichterbij kwam, staken de bijen hen op verschillende plaatsen in hun lichaam en moesten zij vlug in hun woning vluchten en alle deuren en vensters sluiten om te beletten dat de bijen ook

29 Joos Cauwera volgens de 'Costen en mysen van justitie' in het strafdossier tegen Vegherijne Van Beddelem, f. 4r.

hun kinderen aanvielen. Na enkele minuten zat de voordeur zwart van de bijen. Die bijen staken toen ook tien kippen die buiten liepen. De kippen stierven ter plekke. Ook toen keek Cathelijne door haar haag naar het spektakel terwijl zij haar vingers voor haar ogen hield. Het kwam bij haar niet op om haar burens te helpen.

Op een dag kwamen de echtelieden Provost terug van hun land en zagen ineens Cathelijne Van Beddelem komen uit hun stal waarin biggen opgesloten zaten. Zonder iets te zeggen liep zij naar haar eigen huis. Twee dagen later liep één van de biggen rond alsof het dronken was en stief kort daarna. Datzelfde gebeurde met vijf andere biggen. In bed zei Antoinette hierover tegen Antoine, terwijl niemand anders dit kon horen: 'Zou dat kreng - ze bedoelde Cathelijne Van Beddelem - daar voor iets tussen zitten?' Kort daarna vertelde Cathelijne aan Antoinettes vader dat Antoinette haar ervan betichtte dat zij haar varkens betoverd had. Het echtpaar Provost had nochtans met niemand over dat voorval gesproken.

Op een dag kwam Cathelijne Van Beddelem bij de echtelieden Provost op bezoek en zei dat zij heel mooie kalveren hadden. Kort daarna kreeg één van die kalveren een gezwel op een poot en stierf korte tijd later. De dagen voordien briede en loeide het ongelofelijk luid. Toen dit enkele dagen later ook met een tweede kalf gebeurde, liet het echtpaar hun derde kalf en al hun andere dieren negen dagen beleden door de prior van Sint-Sixtus³⁰. Van dan af bleef het echtpaar gespaard van verdere tegenslagen. De vroedvrouw die Antoinette Provost bijstond bij haar bevallingen zei op een zeker ogenblik dat zij niet meer zou komen als Cathelijne Van Beddelem nog de bevallingen bijwoonde. Hieruit leidde Antoinette Provost af dat de vroedvrouw Cathelijne niet meer vertrouwde.

Antheunis Van Houcke, echtgenoot van Cathelijne Van Beddelem, was peter van één van de kinderen van het echtpaar Provost. Dit kind was plots volledig lam. Cathelijne bezocht soms dit kind en gaf het dan eieren of andere zaken. Ze speelde soms ook met de an-

30 (n.v.d.r.) Het gaat hier om een klooster van birgittijnen dat van 1615 tot 1784 bestond in Westvleteren (J.LOOTENS, *De Sint-Sixtusabdij van Westvleteren. Geschiedenis*, Westvleteren-Leuven, 2015, p.279-285).

dere kinderen. Een volksgenezer die het koppel raadpleegden om hun kind te genezen, zei dat zij hun kinderen niet meer mochten laten spelen in Cathelijnes huis en dat zij Cathelijne Van Beddelem ook niet meer in hun eigen woning mochten toelaten. Van meerdere personen hoorde het echtpaar daarna dat Cathelijne plotseling ziek was in periodes dat zij tevoren kerngezond rondliep. Zij moest dan gaan liggen voor het haardvuur er riep voortdurend dat zij veel pijn had. Korte tijd later liep ze weer kerngezond rond en deed haar werk alsof er niks gebeurd was. Geconfronteerd met die verklaringen op 19 oktober 1650 ontkende Cathelijne al die feiten.

De schepenen en burgemeester van Poperinge ondervroegen Cathelijne een vijfde keer op 27 oktober 1650. Ditmaal hadden zij het over de verklaringen die Marie Scheers, waardin van herberg De Leene' in Poperinge, had afgelegd. Cathelijne Van Beddelem kwam op een dag naar haar herberg terwijl Marie zelf aan deur van haar woning zat met haar jongste spruit op de arm. Cathelijne kwam bij haar staan en zei: 'Wat een mooi manneken is dat! Het lijkt volledig op zijn vader!' Of zij daarbij het kind aanraakte, wist Marie niet meer, maar in ieder geval was dat kind kort daarna zwaar ziek terwijl het voordien kerngezond was. Het overleed vijf dagen later. Cathelijne Van Beddelem deed ook veel moeite om een ander kind van Marie Scheers te verleiden om bij haar thuis te spelen. Toen dat kind dat deed, kamde Cathelijne zijn haar met een netenkam. Onmiddellijk daarna kreeg dat kind hevige hoofdpijn. Het overleed vier dagen later. Cathelijne gaf een derde kind van Marie wat bier te drinken uit een kan waaruit ze zelf al had gedronken. Kort daarop was ook dat kind ziek. Het had daarbij overal zoveel pijn dat niemand het nog mocht aanraken. Het overleed drie dagen later. Marie deed nochtans haar uiterste best opdat elk van die drie kinderen zou genezen en liep daarvoor met hun urine naar de meest befaamde meesters en artsen van de streek³¹. Allen vonden zij geen oplossing. Toen de burgemeester en schepenen haar confronteerden met al die feiten, antwoordde Cathelijne Van Beddelem dat zij er niets mee te maken had. Tijdens een enkwest

31 Over het urineonderzoek bij betoveringen, zie MONBALLYU, *De heksen en hun burenen*, p. 158-159.

op 12 december 1650 herhaalde Marie Scheers onder eed wel al die verklaringen.

De burgemeester en schepenen ondervroegen Cathelijne Van Beddelem een zesde keer op 14 november 1650. Daarbij hadden zij het eerst over de verklaringen van ene Mahieu Vermeersch tijdens het gerechtelijk vooronderzoek. Volgens deze Vermeersch liep Mechelijne, de dochter van Cathelijne, een tijdje school bij hem, maar na een tijdje daagde zij soms niet op omdat haar moeder zögezegd ziek was. Die ziekten duurden wonderbaarlijk heel kort en Cathelijne genas altijd zonder dat ze medicamenten innam. Op een dag zag Vermeersch zelf dat Cathelijne heel ziek was en een dag later alweer gezond rondliep. Van Cathelijnes dochter vernam Mahieu Vermeersch ook dat Cathelijne zich geregeld terugtrok in haar slaapkamer en haar huisgenoten haar dan hard hoorden huilen en kermen alsof iemand haar had geslagen. Omdat baljuw Makeblijde hieruit afleidde dat de duivel haar toen bont en blauw sloeg omdat zij niet had gedaan wat hij haar had bevolen, vroegen de burgemeester en schepenen van Poperinge aan Cathelijne Van Beddelem of dit strookte met de waarheid. Cathelijne ontkende dit ten stelligste.

Volgens diezelfde Vermeersch kwam Cathelijne Van Beddelem op een dag op zijn hofstede terwijl hij bonen plantte. Toen Cathelijne zag dat de aarde waarin hij de bonen plantte, zwart was, zei ze dat de bonen daarin heel goed zouden gedijen. Kort daarna aten gele wormpjes het plantgoed op waardoor Vermeersch van die aanplanting geen opbrengst had. Daarna slaagde hij er nooit meer in om op dat stuk land bonen te kweken. De burgemeester en schepenen vroegen Cathelijne Van Beddelem of zij het land van Vermeersch betoverd had. Cathelijne ontkende dit ten stelligste. De burgemeester en schepenen vroegen haar die dag ook of zij Adriaen Van Damme, de man van Maije Lupaers, had betoverd en hem nadien, op uitdrukkelijk verzoek van zijn vrouw, had onttoverd. Ook die feiten ontkende ze.

De burgemeester en schepenen ondervroegen Cathelijne op 15 december 1650 een zevende keer. Nu hadden zij het over de verklaringen die ene Claijse Merlant had afgelegd tijdens het gerech-

telijk vooronderzoek. Volgens de 61-jarige weduwe bewerkten zij en Cathelijne in de lente van 1650 met hun beider merries samen hun land. Claijses merrie was eerder kerngezond, maar vermagerde naarmate zij samenwerkte met Cathelijnes merrie. Tenslotte was de merrie zo ziek en kreupel dat men met haar niet meer kon werken. Een paardenmeester in Godewaersvelde zei aan Claijse dat de merrie niet in haar poten maar in haar buik ziek was. Op een dag wou de merrie niet meer eten en stierf twee dagen later. Een paardenmeester sneed haar open en vond in haar buik een veulen dat aan de verkeerde kant lag en tegen haar voorpoten gekneld zat. Tot dan toe had niemand al zoiets gezien! Toen de troepen van de Franse Maréchal Rousseau in 1645 de Zuidelijke Nederlanden binnentrokken, vluchtte Cathelijne met haar koeien naar Abeele en dronk in een herberg een paar potten bier. Bewust zocht ze toen de dochter van Claije Merlant op die met haar koeien ook naar Abeele was gevucht. Aan die dochter vertelde Cathelijne dat Claijse in handen van de Fransen was gevallen en dat de soldaten bij haar thuis alles hadden weggenomen wat zij en haar moeder hadden verborgen in de schuur, onder stro en in het duivenkot. Achteraf bleek dat een grove leugen te zijn. Terwijl Cathelijne dat tegen Claijses dochter vertelde, keek zij haar heel strak aan. Claijses dochter was hierdoor heel bang en vertrok onmiddellijk met haar koeien naar Poperinge. Onderweg werd zij zwaar ziek en moest tot driemaal overgeven. Thuis gekomen kroop zij in haar bed en bleef daar maanden liggen zonder één keer te kunnen opstaan. Claijse liet haar eerst door een recollet uit Poperinge en vervolgens door een volksgenezer uit Kasselambacht bezoeken. Die volksgenezer deelde aan Claijse mee dat haar dochter betoverd was en dat zij hiervan zou sterven. Als zij niet een deel van het vergif dat in haar lichaam stak, tussen Abeele en Poperinge had uitgebraakt, zou ze zelfs al binnen negen dagen zijn gestorven. Na alles te hebben uitgeprobeerd wat hij wist, gaf de volksgenezer uiteindelijk toe dat hij Claijses dochter niet kon genezen. Daarom gaf hij Claijse de raad aan haar dochter geen verdere kosten te besteden. Zestien maanden later stierf ze. Aan Cathelijne Van Beddelem vroegen de burgemeester en schepenen of zij de merrie en de dochter van Claijse Merlant had betoverd. Cathelijne ontkende dat ten stelligste. Tijdens een enkwest op 7 maart 1651 bleef Claijse Merlant bij die vroegere verklaringen.

De burgemeester en schepenen van Poperinge ondervroegen Cathelijne voor een achtste keer op 23 februari 1651. Nu hadden zij het over de verklaringen die ene Joosijne De Haene, weduwe van Jan Huughe, had afgelegd tijdens het gerechtelijk vooronderzoek. Joosijne De Haene verklaarde toen dat Cathelijne een tijdje in haar buurt woonde en toen heel vertrouwelijk met haar omging. Al voordat Joosijne met Jan Huughe trouwde, kwam Cathelijne soms bij Huughe op bezoek. In die tijd had die een koe die dagelijks veel melk afleverde waarvan hij veel boter kon karnen. Plotseling werd die koe heel mager en gaf bijna geen melk meer. Elke keer dat men haar uit haar stal liet, liep ze als een bezetene door hagen en dijken naar het huis van Cathelijne. Zij deed dat zelfs toen het land overstroomd was en geen mens het waagde om buiten te komen. Omdat Huughe vermoedde dat zij behekst was, liet hij ze belezen door een recollet van Poperinge. Kort daarna was de koe weer gezond zonder één medicament te hebben ingenomen. Zij was zelfs vetter dan ooit en leverde zoveel melk en boter af als tevoren. Wat later was Huughe zelf zwaar ziek. Hij slikte nochtans alle medicamenten die volksgenezers en artsen hem voorschreven. Omdat hij ervan overtuigd was dat hij behekst was, liet hij zich tweemaal negen dagen lang belezen door een recollet van Poperinge. Na elke beleving verbeterde hij en herwon hij tijdelijk zijn vroegere gezondheid. Maar uiteindelijk overleed hij na een hele tijd bedlegerig geweest te zijn en veel pijn geleden te hebben.

Cathelijne vertelde Jan Huughe ook heel nauwkeurig de liefdeswoorden die hij en Joosijne De Haene tegen elkaar hadden gezegd vooraleer ze met elkaar trouwden en ook de beloften ze toen tegenover elkaar hadden afgelegd. Zij wist hem ook te vertellen dat ze naar de kapel van de recolletten in Poperinge waren gegaan om van God te verkrijgen dat ze samen een gelukkig leven zouden leiden. Cathelijne herhaalde daarbij letterlijk de woorden die Jan Huughe en Joosijne De Haene in het grootste geheim tegenover elkaar hadden uitgesproken en die zij aan niemand hadden verteld. Cathelijne herhaalde diezelfde woorden later in aanwezigheid van ene Franchoijs Lebbe. Jan Huughe en Joosijne De Haene kwamen hierdoor in hun blootje te staan en waren heel beschaamd.

Onder het mom dat zij wat kaf kwam kopen, kwam Cathelijne op een dag langs bij Joosijne De Haene en zei toen: 'Wat een kloelke vrouw ben jij. Hoe kan jij nog zo vlug de trap op- en afgaan.' Kort daarna was Joosijne zwaar ziek en bleef dat lange tijd, hoewel ze meerdere volksgenezers raadpleegde en alle voorgeschreven medicamenten innam. Omdat ze ervan overtuigd was dat Cathelijne haar behekst had, liet ze zich belezen door een recollet van Poperinge. Zonder medicamenten in te nemen was zij kort daarna opnieuw gezond.

In de week van de Maria-omwegang kwamen jongeren op Cathelijnes hofstede spelen. Toen zij in haar voortuintje enkele padden opmerkten, zei één van hen dat hij ze zou oppakken en doodsmijten omdat zij toch maar duivels of heksen waren. Cathelijne verzette zich hiertegen en verbood de jongeren in haar voortuintje te komen. Toen de jongeren dat later toch deden, bleken alle padden verdwenen en te zijn binnengekropen in de woning van Cathelijne. Cathelijne ontkende al deze feiten ten stelligste. Tijdens een enkwest op 8 maart 1651 bleef Joosijne De Haene bij hun vroegere verklaringen.

Op 23 februari 1651 vorderde baljuw Makeblijde dat hij zou worden toegelaten tot het bewijs van zijn betichtingen en Cathelijne Van Beddelem tot het leveren van het tegenbewijs. Om een onbekende reden behandelden de burgemeester en schepenen van Poperinge zijn vordering pas op 22 juni 1651. Intussen lieten zij de beul van leper wel toe Cathelijnes lichaam te onderzoeken op duivelstekens. Jean De Ruelle zette haar ook een tijdje in de folterstoel waarin haar zus Vegherijne de vorige dag was bezweken en liet haar met veel spektakel diverse instrumenten zien. Met deze handelswijze, die sommigen beschouwden als een eerste graad van foltering, wilden de burgemeester en schepenen Cathelijne koste wat kost doen bekennen. Maar Cathelijne versaaude niet en bleef die dag en de daaropvolgende dag hardnekkig alle betichtingen ontkennen.

De baljuw, burgemeester en schepenen waren met deze gang van zaken duidelijk niet opgezet en lieten de vervolging tegen

Cathelijne daarom bijna drie maanden aanslepen. Eerst nadat zij er op 22 juni 1651 kennis kregen van een verzoekschrift wegens onbehoorlijke rechtsbedeling bij de Raad van Vlaanderen³², vroegen ze Cathelijne of zij de betichtingen van de baljuw schriftelijk wou weerleggen en hiervoor een advocaat of procureur nodig had. Zij antwoordde dat ze vertrouwde op de wijsheid van de rechtbank en geen advocaat of procureur nodig had.

Met de fatale afloop van de vervolgingen tegen Maije Lupaers en Vegherijne Van Beddelem in het achterhoofd en vrezende voor inmenging van de Raad van Vlaanderen besloten de burgemeester en schepenen echter dat Cathelijne zich toch moest laten bijstaan door een procureur en stelden zij Antheunis Maeseman ambtshalve daarvoor aan. Deze laatste aanvaardde de opdracht en kreeg meteen een kopie van de betichtingen van de baljuw, een afschrift van de antwoorden van Cathelijne en een lijstje met alle namen van de getuigen ten haren laste, niet van hun verklaringen!

Procureur Maeseman werkte heel efficiënt. Op nog geen drie dagen verzamelde hij schriftelijke attesten van personen die onder hun handtekening verklaarden dat:

- 1° Maije Lupaers een bedelares was die niet goed bij haar zinnen was;
- 2° Cathelijne Van Beddelem op Sint-Jansavond 1650 de gehele nacht aanwezig was op haar hofstede;
- 3° De naaste burenen van Cathelijne Van Beddelem nooit hoorden vertellen dat zij een heks was;
- 4° Cathelijne Van Beddelem zich nooit terugtrok in haar kamer en dan terugkwam alsof zij door een duivel was geslagen;
- 5° De drie kinderen van Marie Scheers niet door hekserij, maar

32 Over de tussenkomsten van de Raad van Vlaanderen wegens het onrechtmatig optreden van de baljuw, schepenen en leenmannen tijdens heksevenvolgingen, zie MONBALLYU, *Van hekserij beschuldigd*, p. 100-123 en IDEM, 'Staatsbildung und Hexenprozesse in Flandern. Die Rolle des Provinzialjustizrates "Rat von Flandern"', in: J. DILLINGER, J. M. SCHMIDT & D. BAUER (eds.), *Hexenprozeß und Staatsbildung. Witch-Trials and State-Building* (Hexenforschung 12), Bielefeld, 2008, p. 117-132; IDEM, 'Advocaten van de duivel? De verdediging aan het woord in heksevenvolgingen', in: G. MARTYN, G. DONKER, S. FABER & D. HEIRBOUT (eds.), *Geschiedenis van de advocatuur in de Lage Landen. Pro memorie. Bijdragen tot de rechtsgeschiedenis der Nederlanden*, 11 (2009), p. 37-61.

- door de pest waren gestorven;
- 6° De merrie van Claijse Merlant was overleden aan een gescheurde baarmoeder nadat een knecht er roekeloos mee over dijken en door hagen was gesprongen;
- 7° Claijse Merlant meteen na het overlijden van haar merrie aan niemand verteld had dat die merrie behekst was;
- 8° Claijse Merlant na de dood van haar merrie prompt een nieuw paard kocht en dat paard nog vele keren liet samenwerken met de merrie van Cathelijne Van Beddelem.

Gewapend met deze attesten stelde Maeseman een verweerschrift op dat hij op 5 juli 1651 indiende bij de schepensbank van Poperinge. Daarin betoogde hij eerst dat de verklaringen van Maije Lupaers niet mochten geloofd worden omdat zij een publieke bedelares en zwakzinnige vrouw was die bijna iedereen van hekserij betichtte. Haar verklaringen bewezen in elk geval niet dat Cathelijne zich met hekserij bezig hield en de koningin van de heksen was. Verschillende burens van Cathelijne waren immers bereid om te getuigen dat zij nooit verdacht was van hekserij. Cathelijne had die betichting ook altijd ontkend en de strafrechtelijke vervolgingen tegen Vegherijne en Maijken Van Beddelem leverden hiervoor ook geen bewijs op. Integendeel, Vegherijne had, zelfs toen ze zwaar was gefolterd, nooit bekend dat zij of haar zussen heksen waren. Alleen al dat feit nam tegenover Cathelijne Van Beddelem elke verdachtmaking van hekserij weg. Ook het feit dat Christijne Van Beddelem nooit was aangehouden wegens hekserij, bewees dat de zussen Van Beddelem niet van hekserij verdacht waren. In het omgekeerde geval zou de baljuw haar maar al te graag voor de rechtbank gesleept hebben. Verder kon met eerbare getuigen bewezen worden dat Cathelijne Van Beddelem op Sint-Jan 1650 de hele nacht in haar eigen woning had doorgebracht en die avond en nacht dus niet met haar zussen en Maije Lupaers voor de hofstede van Maijken Van Beddelem had gedanst. Met eerbare getuigen kon ook worden aangetoond dat de drie kinderen van Marie Scheers niet waren gestorven door hekserij, maar aan de pest.

Aan de andere kant kon de baljuw al evenmin met eerbare getuigen bewijzen dat Cathelijne het paard van Jan Delvoije en de merries

van Jacques Cauwera en Claijse Merlant behekt had. Integendeel, dat Claijses merrie gestorven was aan een gescheurde baarmoeder, kon ook door meerdere eerbare getuigen bewezen worden. Dat laatste was ook het geval voor het feit dat Claijse Merlant na het overlijden van deze merrie haar nieuw paard nog vele keren liet samenwerken met de merrie van Cathelijne Van Beddelem. Ten slotte toonde het feit dat Cathelijne niet was gevluht nadat Maije Lupaers haar van hekserij had beschuldigd, ook haar onschuld aan.

Het bewijs van al die beweringen verschaftte Maeseman met een enkwest dat de burgemeester en schepenen afnamen tussen 19 en 29 juli 1651. Vijftien getuigen, veelal burens van Cathelijne van Beddelem, verklaarden toen voor de burgemeester en schepenen dat:

- 1° Maije Lupaers een publieke bedelares en zwakzinnige vrouw was die om het even wat uitkraamde;
- 2° Cathelijne een eerbare vrouw was;
- 3° Zij bij Cathelijne dikwijls melk, boter en andere eetwaren hadden gekocht of in haar huis hadden gegeten en gedronken zonder dat zij daarvan nadeel hadden ondervonden;
- 4° Zij Cathelijne niet schuwden en er op de markt veel mensen waren die bij haar zonder probleem melk, rapen en andere eetwaren kochten;
- 5° Cathelijne Van Beddelem op Sint-Jansavond en -nacht 1650 de gehele nacht op haar hofstede was;
- 6° De kinderen van Marie Scheers van de pest waren gestorven;
- 7° De merrie van Claijse Merlant stierf aan een gescheurde baarmoeder;
- 8° Claijse Merlant na het overlijden van die merrie een nieuwe merrie kocht en deze van maart tot augustus 1650 vele keren samenwerkte met de merrie van Cathelijne Van Beddelem.

Sommige getuigen ten ontlaste deelden eerlijkheidshalve ook mee dat zij hadden horen zeggen dat Cathelijne een heks was en bij heksenvergaderingen opgetreden was als koningin. Maar allen voegden zij daaraan toe dat zij dat zelf niet hadden gezien en van haar ook nooit een nadeel hadden ondervonden.

Na dit verhoor deelde Maeseman aan de burgemeester en schepenen schriftelijk mee dat hij geen verder tegenbewijs wilde leveren. Op 31 juli 1651 beslisten de burgemeester en schepenen dat zowel de baljuw als de procureur bezwaren tegen elkaars getuigen en bewijzen ('reprochen en contradictien') mochten indienen.

Procureur Maeseman leverde die bezwaren bij de rechtbank in op 11 augustus 1651. De verklaring van Mahieu Vermeersch, waarin stond dat Cathelijne Van Beddelem de reputatie van een heks had, kon de baljuw niet als bewijs tegen haar inroepen omdat eerbare personen tijdens het tegenbewijs hadden verklaard dat zij die reputatie helemaal niet had. Ook de verklaring van Vermeersch waarin hij stelde dat Mechelijne, de dochter van Cathelijne Van Beddelem, hem vertelde dat haar moeder zich soms in een kamer terugtrok en kort daarna naar buiten kwam alsof een duivel haar een pak slaag had gegeven, kon niet gelden als bewijs. Uit een latere, geschreven verklaring van diezelfde dochter, daterend van 24 juni 1651, bleek immers dat die dochter dat nooit aan Vermeersch had verteld. Ook het verhaal van Vermeersch over de aangeplante bonen leverde geen aanwijzing van hekserij op. Dat wormen van jong plantgoed opaten, was een dagelijks, natuurlijk verschijnsel. Vermeersch had dit opeten trouwens zelf veroorzaakt doordat hij zijn bonen niet eerst had geplant in potten en ze later in volle grond had uitgezet.

De verklaringen van Marie Scheers leverden volgens Maeseman evenmin een aanwijzing van hekserij op. Omwille van haar geslacht waren de verklaringen van Marie Scheers al van nature niet betrouwbaar. Zij was bovendien een vrouw die als hoer bekend stond en een bastaardkind op de wereld had gezet waardoor zij van rechtswege onbekwaam was om te getuigen. Marie Scheers legde ook haar verklaringen maar af nadat zij zich op Cathelijne Van Beddelem kwaad maakte omdat deze van haar een schadevergoeding eiste voor veldschade berokkend door Maries dieren. Tijdens het tegenbewijs was ook duidelijk bewezen dat Maries kinderen niet door hekserij, maar door de pest waren gestorven en dat zijzelf na de dood van haar kinderen nog geregeld op bezoek kwam bij Cathelijne en met haar vertrouwelijk omging zonder dat

Marie daarbij meedeelde dat haar kinderen door hekserij waren gestorven.

De verklaringen van Jan Delvoije boden volgens Maeseman ook geen aanwijzing van hekserij. Het overlijden van paarden, nadat zij in hun stal door een ander paard waren besmet, was immers een alledaagse, heel natuurlijke gebeurtenis, die veelal het gevolg was van het feit dat de paarden niet genoeg eten kregen. Uit een dergelijk overlijden kon dus geen hekserij worden afgeleid. Ook de bewering van de smid uit Steenvoorde dat het paard van Delvoije behekst was, was volgens de procureur niet relevant. Geen enkele smid kon met gezag oordelen dat er sprake was van hekserij. Paardenmeesters die een paard niet konden genezen, beeerden trouwen heel gemakkelijk dat dit paard behekst was.

Het verhaal van het echtpaar Provost over hun betoverde bijen leverde volgens procureur ook geen aanwijzing van hekserij op, want het was heel natuurlijk dat de bijen die eerst door de kinderen van het echtpaar Provost waren getergd, luid zoemden en alles staken wat ze tegenkwamen. Het echtpaar baseerde zijn verhaal bovendien op wat zij van hun kinderen hadden gehoord en kinderen waren in strafzaken geen volwaardige getuigen. Datzelfde gold voor het verhaal van het echtpaar over het feit dat Cathelijne in hun varkensstal was binnengelopen. Ook dit hadden zij van hun kinderen vernomen.

Ook de verklaringen van Claijse Merlant over de dood van haar merrie konden Cathelijne niet deren. Het vermoeden dat Cathelijne haar paard betoverd had, was weerlegd door het bewijs dat de merrie overleden was door een scheur in haar baarmoeder die veroorzaakt was doordat een stalknecht er veel te roekeloos had op gereden.

De verklaringen van Joosijne De Haene waren ook niet geloofwaardig. Zij gingen uit van een vrouw die een bastaardkind op de wereld had gezet en die bovendien niet precies kon vertellen waar zij haar inlichtingen had gehaald. Daarmee was haar verhaal strijdig met de 'Codex van Justinianus' die bepaalde dat de bewij-

zen in strafzaken zo helder moesten zijn als het zonnelicht op de middag: 'Quod in criminalibus probationes debent esse luce meridiana clariores': C. 4, 19, 25. En ook uit het verhaal over de padden in Cathelijnes voortuintje kon de baljuw geen garen spinnen. Nooit zouden er getuigen worden gevonden die durfden verklaren dat de padden die ze hadden gezien, heksen of duivels waren. Het was trouwens helemaal niet abnormaal dat er omstreeks Maria-omgeving padden in een tuin voorkwamen.

De bewering van Maije Lupaers dat Cathelijne en haar zussen heksen waren, was volgens Maeseman al evenmin geloofwaardig. Het tegendeel bleek zowel uit schriftelijke attesten opgesteld in het kader van de vervolging van Maijken Van Beddelem als uit het feit dat Maije verklaarde dat Cathelijne met haar dans- te op Sint-Jansavond 1650 voor de hofstede van Maijken Van Beddelem. Tijdens het tegenbewijs verklaarden eerbare getuigen dat Cathelijne die hele avond en nacht op haar eigen hoeve verbleef. Dat de dochter van Cathelijne bij haar aanhouding had geroepen dat zij haar moeder maar in de eeuwigheid zou terugzien, kon de baljuw ook niet tegen Cathelijne Van Beddelem uitspelen. De burgemeester en schepenen moesten er immers rekening mee houden dat die dochter die verklaring had afgelegd toen zij verbouwereerd was omdat haar moeder was aangehouden.

Dat Cathelijne al zo lang in de gevangenis zat opgesloten zonder iets te bekennen, had volgens Maeseman een even grote zuiverende waarde als het doorstaan van een ondervraging onder tortuur. Het feit dat Cathelijne al op 27 maart 1651 door de beul van Ieper zonder succes op duivelstekens was onderzocht en het feit dat zij al een eerste graad van tortuur had doorstaan door in de folterstoel te zitten terwijl de beul haar de folterinstrumenten toonde, riep procureur Maeseman merkwaardig niet in ter verdediging.

Voor het opstellen van zijn eigen 'reprochen en contradictien' deed de baljuw een beroep op een zeker Thibault, advocaat in Ieper. De baljuw legde die 'reprochen en contradictien' op 2 september 1651 neer op de griffie van de burgemeester en schepenen van Poperinge. Hierin wees hij er vooreerst op dat diverse ge-

tuigen ten ontlaste verklaard hadden dat ze gehoord hadden dat Cathelijne een heks was en soms optrad als heksenkoningin. Dat deze getuigen verklaarden dat ze boter of andere eetwaren hadden gekocht of gegeten bij Cathelijne en daarvan geen nadeel onderzonden, was volgens de baljuw niet ter zake en liet volgens hem niet toe om te besluiten dat Cathelijne geen heks was. Cathelijne mocht van de andere kant niet zomaar inroepen dat Vegherijne Van Beddelem tijdens haar tortuur niet had bekend dat zijzelf en haar zussen heksen waren. De burgemeester en schepenen wisten goed genoeg wat Vegheryne zowel tijdens als na haar ondervraging onder tortuur zoal had bekend. Tenslotte schilderde het verweerschrift van Cathelijne ten onrechte Maije Lupaers af als een zottin of krankzinnige. De burgemeester en schepenen beoordeelden haar immers geheel anders toen zij beslisten dat haar lijk moest worden geëxecuteerd. Het was bovendien algemeen geweten dat personen die schuldig waren aan hekserij, zich onder invloed van hun duivel voordeden als krankzinnigen van zodra zij in handen vielen van het gerecht.

Procureur Maeseman antwoordde nog met 'salvatien' op deze 'reprochen en contradictien' op 6 september 1651. Die 'salvatien' zijn niet bewaard gebleven. Na een nieuwe raadpleging van advocaat Thibault zag baljuw Makeblijde nog diezelfde dag af van eigen 'salvatien' en eiste hij een eindvonnis.

Na deze vordering wisten de burgemeester en schepenen niet goed wat doen en raadpleegden zij daarom, eerst in Ieper en daarna in Brugge, enkele advocaten. Volgens deze advocaten waren er tegen Cathelijne Van Beddelem niet genoeg aanwijzingen om haar onder tortuur te ondervragen. Zij gaven de burgemeester en schepenen daarom het advies om Cathelijne vrij te laten op 'cautie juratoire' en 'cautie fideijussoire'. De burgemeester en schepenen van Poperinge volgden dit advies letterlijk en lieten Cathelijne op 3 januari 1652 vrij op 'cautie juratoire' en 'cautie fideijussoire'. Daarnaast veroordeelden ze Cathelijne tot de betaling van alle proceskosten en legden zij het bedrag hiervan vast op 457 ponden parisis. Of Cathelijne Van Beddelem die som heeft betaald en hoe haar verdere leven verliep, is in de bewaarde archiefstukken niet overgeleverd.

DE HEKSENERVOLGINGEN TEGEN JACQUEMIJNE, CHRISTIJNE EN MAIJKEN VAN BEDDELEM

Het stadsarchief van Poperinge bevat alleen documenten over de strafrechtelijke vervolging tegen Vegherijne en Cathelijne Van Beddelem. Deze stukken bevatten ook aanwijzingen over de vervolging van de andere zussen Van Beddelem.

Zo is er in drie verzoekschriften tot verhoor van getuigen ten laste van Vegherijne sprake van het feit dat de baljuw ambtelijk optrad als eiser tegen Vegherijne, Maijken, Cathelijne, Christijne en Jaquemijne Van Beddelem, 'verweerighen'. In het verweerschrift dat procureur Maeseman op 5 juli 1651 opstelde ten gunste van Cathelijne Van Beddelem, is er van de andere kant sprake van dat hij ervan overtuigd was dat Maijken Van Beddelem tijdens haar vervolging met de nodige schriftelijke attesten zou kunnen aantonen dat zij geen betoveringen uitgevoerd had en dat zij evenmin de reputatie van een heks had. In datzelfde verweerschrift staat vermeld dat uit het feit dat Cathelijne Van Beddelem niet was gevlucht toen zij vernomen had dat Maije Lupaers haar van hekserij beschuldigde, duidelijk bleek uit de strafzaak die tegen Maijken Van Beddelem was ingespannen³³. En in datzelfde verweerschrift staat ook vermeld dat baljuw Makebljide nooit Christijne Van Beddelem 'in rechte had betrokken' omwille van hekserij en dat hij dat zeker zou hebben gedaan als hij hiervoor ook maar de minste aanwijzing bezat.

Uit die schaarse gegevens valt alleen te besluiten dat er tegen Jaquemijne en Christijne Van Beddelem hoogstens een gerechtelijk vooronderzoek liep. Maijken daarentegen werd ook aangehouden en ondervraagd en zelfs verdedigd door een procureur of advocaat.

Dat Maijken Van Beddelem werd aangehouden en ondervraagd is logisch. Zoals eerder uiteengezet betichtten meerdere getuigen haar ervan dat ze de reputatie van een heks had en tijdens haar ondervragingen beschuldigde haar zus Vegherijne haar er-

33 '... breeder sal blijcken in de sake tegen Maijken Van Beddelem'. Misschien was procureur Maeseman ook de procureur van Maijken Van Beddelem?

van dat zij omging met een duivel die zich Hamodera noemde. Deze gaf haar geld om in Ieper een rok en een hemdje te kopen en liet een duivelsteken bij haar vrouwelijkheid achter. Volgens diezelfde Vegherijne leerde Maijken Van Beddelem de toverkunst aan Cathelijne Van Beddelem en volgens Maije Lupaers had zij nog een tweede duivel, Grauken genoemd, die tijdens de heksenfeesten als muzikant of voordanser optrad. Pieter De Clercq betichtte haar ervan dat zij soms in haar slaapkamer kermde en huilde alsof een duivel haar sloeg. Toen ze daarna de kamer verliet, was haar hoofd sterk opgezwollen en kort daarna was zij hiervan genezen zonder dat zij hiervoor kruiden of medicijnen had ingenomen³⁴.

DE HEKSENVERVOLGING VAN MARIJE GODDEIN

De laatste heksenvervolging waarvan er voor Poperinge documenten bewaard zijn gebleven, begon kort voor 3 januari 1676 en was feitelijk al na enkele dagen voorbij. Na een klacht van ene Marie Van Reninghelieten de burgemeester en schepenen van Poperinge Marie Goddein nog diezelfde dag³⁵ aanhouden en in de gevangenis opsluiten. In haar klacht verklaarde de 40-jarige Marie Van Reninghe dat Marie Goddein drie weken woonde in de achterkeuken van haar moeder, Louise Van Reninghe, en haar tijdens dat verblijf zei dat er in die achterkeuken een geest rondzwierf die er de scepter zwaaide. Toen Van Reninghe aan Goddein zei dat zij dat niet geloofde, antwoordde deze dat zij dat binnenkort wel zou ondervinden. Die geest zou haar overal volgen waar zij ging, tot in haar slaapkamer toe, en dat zou haar veel moeilijkheden opleveren. In zijn eis tot aanhouding wees de baljuw op die klacht en ook op het feit dat Marie Goddein zonder toelating van de burgemeester en schepenen als vreemdelinge in de stad was komen wonen, wat in strijd was met de statuten en de politieke ordonnantiën van de stad Poperinge.

Daags na haar aanhouding hielden de burgemeester en schepenen een gerechtelijk vooronderzoek waarin Marie Van Reninghe als eerste aan bod kwam. Marie Van Reninghe herhaalde daarbij

34 Zie hoger tijdens het verhaal over de vervolgingen van Vegherijne en Cathelijne Van Beddelem.

35 Eén enkele keer ook Goddijn geschreven. Haar leeftijd wordt nergens vermeld.

wat zij de dag ervoor aan burgemeester Van De Sande en schepen Folcque had verteld en voegde er een reeks nieuwe elementen aan toe. Zijzelf en haar moeder hadden pater Eugenius van de recollecten van Poperinge gevraagd om hun huis tegen geesten te belezen en te bezweren³⁶. Nadat de pater zijn belezingen en bezweringen had uitgevoerd, hoorde zij in aanwezigheid van pater Eugenius, Clara De Vos en Brigitte Muters plotseling een kat vallen, maar dan met zoveel lawaai alsof de kat een groot dier was. Zijzelf, haar moeder, Clara De Vos en Brigitte Muters waren hierdoor uiterst verschrikt, maar pater Eugenius zei hen dat zij zich niet ongerust moesten maken zolang God met hen was. Op Marie Goddein maakte de val daarentegen niet de minste indruk. Pater Eugenius gebood Marie Goddein daarom het huis van Marie Van Reninghe te verlaten en er zeker niet te zijn als hij de woning nog eens belas. Goddein was daarover heel boos en zei toen hardop dat zij alleen de geest kon verlossen. Toen pater Eugenius een dag later de woning opnieuw belas, hoorde niemand nog verdachte geluiden.

Omdat Marie Van Reninghe en haar moeder niet langer thuis durfden te slapen, gingen zij vanaf Allerheiligen 1675 wonen bij Fernand Van Reninghe, broer van Marie. Daar hoorde Marie Van Reninghe op een dag om twee uur 's nachts een kat uit de lucht vallen. Die viel op haar bed en liep ter hoogte van haar oorkussen schrijlings over haar. Zij viel er bijna flauw van. Toen zij weer bij haar positieven was, hoorde zij aan haar venster een gerucht alsof iemand twee- tot driemaal met een stok op het venster sloeg. Nadat zij terug in haar eigen huis was gaan slapen, hoorde zij bijna een maand lang geen geest. Ene Christiane De Backer vertelde haar in die periode dat Marie Goddein haar kort daarvoor gezegd had dat de geest omstreeks Kerstmis zou terugkeren. En inderdaad op een woensdagnacht rond Kerstmis hoorde en voelde Marie Van Reninghe zo hard kloppen en slaan op de keukendeur dat het bed waarin zij sliep ervan schokte en dat het leek dat er een aardbeving plaatsvond!

36 (n.v.d.r.) Deze pater kan worden geïdentificeerd als Eugenius Vilain, die in 1672 benoemd werd tot lector moraaltheologie in het klooster in Poperinge (A. HEYSSE, *Tabulae capitulares almae provinciae Sancti Joseph in comitatu Flandriae ordinis fratrum minorum recollectorum* (1629-1796), Brugge, 1910, p. 68).

Op een avond omstreeks tien uur hoorde Marie Van Reninghe in haar slaapkamer beneden een verdacht geluid. Samen met Brigitte Muieters ging zij kijken vanwaar dat geluid vandaan kwam en toen zij de deur (naar de benedenverdieping?) in haar hand hield, gaf er iemand plotseling een zware slag op die deur waardoor zij in de stijlen daverde. Om zich te verdedigen namen Marie Van Reninghe en Brigitte Muieters een tang en een blaaspijp in hun handen en sloegen ermee rondom zich heen met de bedoeling iemand te raken. Beiden slaagden daarin niet. De klopgest kwam nog enkele keren terug. Zo onder meer op Kerstdagnacht 1675, toen Marie Van Reninghe in haar slaapkamer en erboven verschillende kloppen hoorde en ook het getrappel van katten die op de trap naar beneden liepen zonder dat zij er één zag.

Ten einde raad ontbood Marie Van Reninghe Marie Goddein en dreigde haar voor de rechtbank te slepen als zij haar geen eeuwige rust bezorgde. Marie Goddein antwoordde: 'Ik wens je een lange rust' en vervolgens: 'Ik wens je een eeuwige rust.' Marie Goddein zei daarna tegen Marie Van Reninghe: 'Jij spreekt nu zo, maar in de grond van jouw hart denk jij anders. Ik weet wat je denkt'. Marie Van Reninghe antwoordde hierop: 'Wel zeg mij dan eens wat ik denk. Als het juist is wat ik denk, zal ik het jou bekennen!' Marie Goddein antwoordde: 'Jij denkt dat ik het ben die jou al die moeilijkheden aandoe!'. Waarop Marie Van Reninghe antwoordde: 'Het is waar dat ik dat denk'. Van Reninghe herhaalde dat antwoord later in aanwezigheid van pater Eugenius, Cathelinken De Vos en Brigitte Muieters en zei toen ook dat Marie Goddein ervoor zorgde dat er geen rust was in haar huis. Marie Goddein antwoordde toen daarop: 'Als ik niet oppas zal mijn tong er nog voor zorgen dat ik verbrand word.'

Na haar vertrek uit het huis van Marie Van Reninghe ging Marie Goddein wonen bij de 33-jarige weduwe Cathelinken De Vos. Die getuigde op 7 januari 1676 dat Marie Goddein twee maanden op haar zolder woonde. Op een dag vertelde zij haar dat er in het achterhuis van de woning van Louise Van Reninghe een geest woonde die Marie Van Reninghe overal, zelfs tot in haar slaapkamer, volgde. Toen Cathelinken De Vos op een dag samen met Marie Van

Reninghe, Brigitte Muiters, pater Eugenius en Marie Goddein in de woning van de weduwe van Louise Van Reninghe waren, hoorden zij plots één of ander voorwerp vallen. Dat deed hen allen, met uitzondering van Goddein, hevig schrikken. In een discussie tussen Marie Van Reninghe en Marie Goddein hoorde Cathelinken De Vos toen de eerste tegen de tweede zeggen: 'Ik moet de reden weten waarom jij gezegd hebt dat een geest mij overal zal volgen. Als je mij die reden niet geeft, zal ik jou vervolgen tot in de vier hoeken van de wereld'. Cathelinken zei hierop tot Marie Goddein: 'Marie dat komt allemaal door jouw lelijke woorden', waarop zijzelf antwoordde: 'Mijn tong zal mij nog doen verbranden'.

Na twee maanden bij haar te hebben ingewoond, zei Cathelinken De Vos tegen Marie Goddein dat zij ergens anders moest gaan wonen. Goddein werd hierdoor heel boos en zei tegen Cathelinken De Vos: 'Het was een kruis voor jou dat ik hier woonde, maar je zal in de toekomst nog andere kruisen moeten dragen.' Kort nadien was Cathelinken De Vos ziek. Goddein kwam bij haar, tastte aan haar pols en zei: 'Vosken, Vosken, je zal genezen van deze ziekte, maar Anneken³⁷ zal des te zieker worden en uiteindelijk sterven.' Op kerstdagnacht hoorde Cathelinken tussen negen en tien uur 's avonds een groot geklop op de deur van het achterhuis van Louise Van Reninghe, de moeder van Marie Van Reninghe. Dit geklop klonk alsof er iemand met zijn voeten op de deur stampte zonder dat er iemand aan die deur stond.

Goddein vertelde Cathelinken De Vos ook dat ze Cathelinkens broer, Andreas De Vos die recollet in Ieper was, ging opzoeken om hem te raadplegen³⁸. Nadien was zij op hem verbolgen omdat hij haar niet kon helpen. Aan die broer zei zij toen: 'Ik zal je wel nog te pakken krijgen!'. Meteen uitte zij allerlei andere bedreigingen tegen hem. Op 31 augustus 1675 trok Marie Goddein nog een keer naar Ieper om die broer te raadplegen. Kort daarna was die broer zo lam in zijn beide armen dat hij geen mis meer kon lezen.

37 Wie daarmee bedoeld wordt is uit de context niet duidelijk.

38 (n.v.d.r.) Andreas De Vos was vanaf 1668 vicaris in het klooster van Nieuwpoort en vanaf 1677 biechtvader bij de penitentien aldaar (HEYSSE, *Tabulae capitulares*, p. 20, 98).

De burgemeester en schepenen van Poperinge verhoorden op 5 januari 1676 de 37-jarige Guillaume De Swarte, chirurgijn in Poperinge. Marie Goddein kwam hem vijf weken eerder opzoeken om hem te raadplegen over een zwart plekje aan haar linkeroog ter grootte van een erwt. De chirurgijn bekeek het en zei dat het om een gesprongen adertje ging. Marie Goddein vroeg hem van die vaststellingen een schriftelijk attest op te stellen. Guillaume De Swarte vroeg haar waarom zij een dergelijk schriftelijk attest nodig had. Marie Goddein antwoordde dat zij dat nodig had omdat een recollet haar had gezegd dat dit zwart plekje een duivelsteken was en zij daarom een heks was. De chirurgijn antwoordde: 'Indien je een heks bent, dan weet jij dat zelf wel het best!' en 'Het is niet waar dat de paters recolletten zeggen dat jij een heks bent. Zij mogen dit zelfs niet zeggen'. Goddein vertelde hem toen ook dat zij een geest had binnengebracht in de woning van Louise Van Reninghe en men nu eiste dat zij die geest deed verdwijnen.

Op grond van dit gerechtelijk vooronderzoek stelde Makeblijde een vragenlijst op die de burgemeester en schepenen van Poperinge op 7 januari 1676 voorlegden aan Goddein. Marie verklaarde dat zij geboren was in La Gorgue in het noorden van Frankrijk als de dochter van twee schippers die intussen waren overleden. Voordat zij in Poperinge kwam wonen, woonde ze een jaar in Ieper bij de weduwe van Jan-Baptist Bulteel, vervolgens anderhalf jaar bij priester Schoonaert, daarna een jaar bij de overste van het begijnhof³⁹ en tenslotte een tijdje bij procureur Isenbrandt en de weduwe van Cornelis De Vos. Zij gaf toe dat zij een drie weken woonde in het huis van de weduwe van Louise Van Reninghe en toen aan Marie Van Reninghe zei dat er een geest in haar woning was die er de scepter zwaaide. Aan chirurgijn De Swarte vroeg ze wat het plekje aan haar linkeroog was en die antwoordde dat het een gebarsten adertje was. Ze vroeg de chirurgijn om haar hiervan een attest af te geven en toen die haar vroeg waarom ze dit

39 (n.v.d.r.) Joorinken Allein, opperjuffrouw van 1657 tot 1683 (zie: M. BAERT-VANDEBERGHE, 'Het Sint-Christinabegijnhof te Ieper in de Nieuwe Tijd (eind 16^e eeuw-eind 18^e eeuw)', in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 140 (2003), p. 317-318).

nodig had, zei ze dat de paters recolletten aan de vrouw van Pieter Debackere gezegd hadden dat het plekje aan haar linkeroog een duivelsteken was. Alle anderen betichtingen ontkende zij.

Na deze ondervraging eiste de baljuw nog dezelfde dag dat de burgemeester en schepenen hem akte zouden verlenen van Mariës bekentenissen en de toelating om zijn betichtingen te bewijzen. De burgemeester en schepenen verleenden hem die akte en toelating en gaven Goddein meteen de toelating om een tegenbewijs te leveren. Op vraag van Marie Goddein, die hardnekkig beweerde dat zij onschuldig was, stelden de burgemeester en schepenen haar nog diezelfde dag op vrije voet zonder dat zij ‘cautie juratoire’ of ‘cautie fideijussoire’ moest verlenen en zonder dat zij uitspraak deden over de betaling van de vervolgingskosten.

Zo kwam er al na vier dagen een einde aan de heksenvervolging tegen Marie Goddein. Maar omdat zij niet wou opdraaien voor de proceskosten en bovendien vrijspraak en een schadevergoeding eiste als eerherstel voor haar opsluiting in de gevangenis, kreeg de vervolging nog een lange staart. Die begon op 27 februari 1676 met de aanstelling van een procureur die haar moest verdedigen en eindigde op 27 november 1683 met de veroordeling van de baljuw tot alle kosten voor de vervolging en een schadevergoeding voor onrechtmatige ambtsuitoefening. Marie Goddein was intussen al op 22 december 1677 vrijgesproken van hekserij.

NABESCHOUWINGEN BIJ DE VORIGE UITEENZETTING

Voor zover de bronnen het toelaten om dit te achterhalen, werden in Poperinge tussen 1650 en 1677 zeven vrouwen vervolgd wegens hekserij. In het zuiden van het graafschap Vlaanderen leefde de bevolking toen in een angstpsychose door de voortdurende invallen van de Fransen⁴⁰. Ook in de directe omgeving vervolgde men toen heksen⁴¹.

40 In de stadsrekening van Poperinge voor het jaar 1651 vindt men verschillende verwijzingen naar deze oorlogsomstandigheden.

41 Mayken De Fossé (Brugge) in 1642, Catheline Lorteau (heerlijkheid Krommenelst in de kasselrij Ieper) en Jacquemyne Cambier (Brugge) in 1644, Joanne De Deyster (Nieuwpoort) in 1650, Gillis Ogiers (Kruishoutem), Arianne Van den Steene

De zeven vervolgd waren allemaal vrouwen, wat overeenstemt met één van de belangrijkste kenmerken van de heksenvervolgingen in het oude Europa, namelijk dat zij voor het overgrootste deel gericht waren tegen vrouwen⁴². Twee van de vijf vrouwen waren getrouwd (Vegherijne en Jacquemijne Van Beddelem), drie waren weduwe (Maije Lupaers, Cathelijne Van Beddelem en Maijken Van Beddelem), één was vrijgezel (Marie Goddein). Over de huwelijks staat van Christijne Van Beddelem zijn geen gegevens bewaard.

Alleen van Maijken Van Beddelem kennen we de leeftijd: 39 jaar. Haar zussen zullen niet zoveel jonger of ouder geweest zijn. Vegherijne Van Beddelem had twee kinderen, één van drie en één van zeven jaar, en Cathelijne Van Beddelem had een dochter waar jonge mannen op afkwamen om mee te dansen. Vegherijne, Cathelijne, Maijken, Jacquemijne en Christijne Van Beddelem waren zussen en dus bloedverwanten van elkaar. Bij niemand van de vervolgd was hekserij van generatie op generatie overgeleverd.

(Kruishoutem), Joosijne Ketels (Petegem) en Martyne Soete (Olsene) in 1651, Tanneken De Potter (Nieuwpoort), Mayken Tooris (Nieuwpoort), Jacquemyne De Grootte (Nieuwpoort) en Jan Vindevoghel (Ooike) in 1652, Jeanne Carpentier (Moerbeke) in 1656, Tanneken De Roodes (Moerbeke), Claijse Lansheers (Moerbeke), Peronne Tartar (Sint-Winoksbergen), Claijse Serreyns (Moerbeke), Marie Cousin (Moerbeke), Jacquemyne Deikens (Moerbeke) en Matthys Stoop (Asper-Zingem) in 1657, Françoise Camberlin (Merville) in 1658, Jeanne Delecluze (Merville), Marguerite Camberlin (Merville), Thomas Looten (Belle) en Elisabeth De Bode (Heestert) in 1659, Gellyne De Praetere (Moen), Antoinette De Scheemaecker (Moen), Agnes Beaumé (Helkijn), Catheline Acquet (Berquin), Gellyne Isenbrant (Belle), Cathelyne Strubbe (Hondschoote), Pieter Dhondt (Machelen), Marie Van der Bruggen (Heestert) en Pieter Gheldolf (Mesen) in 1660, Jan Dhondt (Olsene), Elisabeth De Smet (Olsene), Maeyken De Smedt (Olsene), Joos Verpraet (Olsene), Adrienne Dhaenens (Olsene), Jeanne De Ruelle (Wervik), Mayken Claerebout (Strazele) en Colyncken Wecsteen (Steenbeke) in 1661, Jacques Van Steenbrugghe (Olsene) en Josyne Dhaenens (Olsene) in 1662, Josyne Labyns (Heestert) in 1664, Anna Nambecque (Kortrijk) in 1665, Jeanne Le Neuf (Broekburg) in 1668, Tanneken Viane (Dentergem) en Maurus Looten (Vinkt) in 1670, Catherine De Craene (Heestert) in 1676, Willemine Ghys (Moerbeke) in 1679, Martha Van Wettteren (Belsele) in 1684 en Maeyken Doelaghe (Sint-Niklaas) in 1692.

42 A.L. LEWELLYN-BARSTOW, *Witchcraze. A new history of the European Witch Hunts*, San Francisco, 1994, p. 16-29; E. BIESEL, *Hexenjustiz, Volksmagie und soziale Konflikte im Lothringischen Raum* (Trierer Hexenprozesse. Quellen und Darstellungen, 3), Trier, 1997, p. 459; R. BRIGGS, *Heksenwaan. De sociale en culturele geschiedenis van hekserij in Europa*, Kampen, 2000, p. 273-279; BEHRINGER, *Witches and Witch-hunts*. p. 37-41.

Over de sociale status van de vervolgdgen is er in de bronnen niet veel te vinden. Maije Lupaers was een bedelares, terwijl Vegherijne, Cathelijne en Maijken Van Beddelem elk woonden op een hofstede (eigendom of pachthoeve?) waar zij zich wel of niet met een partner bezighielden met landbouwactiviteiten. Marie Goddein was, net als haar aanklaagster Marie Van Reninghe, een lid van de (leken)orde van Sint-Franciscus. Maillaert Van Houcke, man van Vegherijne Van Beddelem, bezat een merrie waarmee hij zijn land bewerkte en beiden hadden een meid en twee knechten in dienst. Cathelijne Van Beddelem beschikte ook over een merrie en drie knechten. Maijken Van Beddelem had tenminste één knecht. De sociale status van Jacquemijne en Christijne Van Beddelem is niet overgeleverd.

Zoals in alle andere heksenvervolgingen leidde men in Poperinge het heks-zijn af uit een hele reeks feiten die op zich niet strafbaar waren, maar die gebundeld in een jarenlang stigmatiseringsproces, eerst bij de buren en later bij de rechters, de innerlijke overtuiging verwekte dat men met een heks te doen had⁴³. Die feiten, die in het juridisch jargon van die tijd ‘indiciën’ genoemd werden, bestonden vooreerst uit handelingen of onthoudingen die de goegemeente ook los van een heksenvervolging als asociaal beschouwde. Dit was bijv. het geval voor de kwaadsprekerij waaraan Vegherijne Van Beddelem zich schuldig maakte, het zonder toelating rondlopen in andermans stal, het ontzeggen van burenhulp en het liegen waaraan Cathelijne Van Beddelem zich bezondigde en het veroorzaken van nachtlawaai door Maijken van Beddelem. Verder vormde de band met een plotse, vreemde ziekte of de onverwachte of vreemde dood van een medemens of een economisch belangrijk dier (paard, koe, varken) een belangrijke aanwijzing voor hekserij. Die band zelf kwam tot stand door een handeling die kort voor de ziekte of het overlijden was gesteld, zoals een drank- of voedselgift⁴⁴, een boze

43 MONBALLYU, *De heksen en hun buren*, p. 88-171.

44 Zoals de voedsel- en drankgiften van Vegherijne Van Beddelem aan Jacquemijne De Weerd en haar gezin en de drankgift van Cathelijne Van Beddelem aan het derde kind van Marie Scheers,

blik⁴⁵ of een bedreiging⁴⁶, een eenvoudig gesprek⁴⁷, lichamenlijk contact⁴⁸ of een simpele ontmoeting⁴⁹.

Ook de verbondenheid van iemand met een onverwachte en daarom onnatuurlijk geachte gebeurtenis werd beschouwd als een belangrijke aanwijzing voor hekserij. Bij de vervolging van Vegherijne was dit het geval voor het plots doodvallen van de koe van Jacquemijne De Weert en bij de vervolging van Cathelijne voor het plotseling wild worden van het paard van Jan Dureij, het ineens dol worden van de koe van Jan Huughe en het op een ongewoon tijdstip achterwaarts uitvliegen van de bijen van het echtpaar Provost. Dat Cathelijne en haar zus Maijken plots ziek waren en korte tijd daarna weer kerngezond rondliepen, interpreteerde men toen als een onnatuurlijk gebeuren en dit was ook het geval voor de klopgheest die geregeld opdook bij de verblijfplaats van Marie Van Reninghe. Zoals elders in Europa waren in Poperinge ook kennis van andermans geheimen, het bekendstaan voor hekserij, de diagnose van een volksgenezer of geestelijke dat het om hekserij ging, verklikkingen door een medeheks en het aantreffen van een duivelsteken, sterke aanwijzingen dat een persoon een heks was.

Omdat er in de bewaarde stukken van de heksenvervolgingen in Poperinge geen processen-verbaal terug te vinden zijn met bekenissen van de vervolgden onder en na de tortuur, zijn er in die documenten weinig gegevens te vinden over de duivels met

- 45 Bijv. de boze blik van Cathelijne Van Beddelem tegen de dochter van Claijse Merchant.
- 46 Zoals de bedreiging van Vegherijne Van Beddelem tegenover Jacquemyne De Weerts in verband met haar koeien en die van Marie Goddein tegenover Cathelinken De Vos toen Marie uit haar huis was gezet of ten aanzien van haar broer de recollet Andreas De Vos.
- 47 Zo het gesprek van Cathelijne Van Beddelem met het echtpaar Huughe-De Haene over de kalveren van de laatste, het gesprek van Cathelijne Van Beddelem over de fithheid van Joosijne De Haene en het gesprek van Cathelijne Van Beddelem met Mahieu Vermeersch over zijn bonen.
- 48 Zoals het op de schoot nemen van het kind van Jan Dureij door Vegherijne Van Beddelem en het kammen van het hoofdhaar van het dochtertje van Marie Scheers.
- 49 Zo de ontmoeting van Cathelijne Van Beddelem met het kind van Marie Scheers dat op haar arm zat en het eenvoudig wonen van Franchois De Witte bij Vegherijne van Beddelem.

wie de vervolgden omgingen. Zoals in andere heksenvervolgingen was de duivel in Poperinge een man die in het blauw of groen gekleed was en die de heks benaderde tijdens een moment van droefheid over haar tegenslagen. Hij sloot met haar een pact af waarin hij allerlei materiële voordelen beloofde tegen haar belofte om betoveringsopdrachten uit te voeren en had met haar seksueel contact. Hij vergaderde soms met haar en andere heksen op een dansfeest dat bij voorkeur op de feestdag van Sint-Jan plaatsvond en waarop men bier dronk en muziek speelde. Op zo'n dansfeest stelde men altijd een andere heks als koningin aan. Als een heks was opgepakt en haar misdaden dreigde te verklikken aan het gerecht, zette de duivel haar ertoe aan om zelfdoding te plegen. De duivel kon ook heksen door de lucht naar een andere plaats wegvoeren. Ten slotte gaf hij zichzelf een gekke naam zoals Grauken, Hamodera, Dansaert en Pensaert.